

Həcər Hüseynova - Umani

Mir Cəlalın hikmətli kəlamları

هجر حسين اووا-عمانى

میر جلالین حیکمتوی کلاملارى

تهران - ۱۳۹۷

سرشناسه: هجر حسين اووا

عنوان و نام پدیدآورنده: میر جلالین حکمتلی کلاملارى

هجر حسين اووا ۱۳۴۰

مشخصات ظاهري: ۱۴۶ ص.

موضوع: ادبیات

Həcər Hüseynova – Umani

*Mir Cəlalin əziz xatırəsinə
ithaf edirəm*

Mir Cəlalın hikmətli kəlamları

**(Azərbaycan, türk, ingilis, rus dillərində və əski
Azərbaycan əlifbasında)**

Tehran - 2019

Həcər Hüseynova

Elmi redaktor: **Təhsin Mütəllimov**

AMEA-nun müxbir üzvü, Əməkdar Elm Xadimi, filologiya elmləri doktoru, professor

Rəyçilər:

Mahirə Hüseynova
filologiya elmləri doktoru, professor

Adil Babayev
filologiya elmləri doktoru, professor

Bu kitabda oxucular böyük yazıçı, alim və pedaqoq Mir Cəlalın bizə əbədi miras qoyduğu, çətin anlarda köməyimizə çatan, qaranlıq yolumuzu işıqlandıran müdrik kəlamları ilə tanış ola bilərlər.

Kitab filologiya fakültələrinin müəllim və tələbələri, aspirant və dissertantlar, ümumiyyətlə, bütün vətəndaşlar üçün nəzərdə tutulmuşdur.

*Zəncirləri qırmaq üçün əql gücü də,
əl gücü də işlətmək lazımdır.*

Mir Cəlal

Yazıcı Mir Cəlal, şair Mir Cəlal

Müdriklerin fikrincə, “bəşəriyyətin ən böyük hikmətlərindən, insan şüurunun ən böyük kəşflərindən biri sözdür. Müqəddəs kitablar –söz, dövlətləri ciyində saxlayan qanunlar- söz, hikmət, fəzilət və s. hər şey sözdür. Dünyanın adı bilinən və bilinməyən hər ölkəsindən, tarixin hər bir dövründən cilalanaraq süzülüb gələn işiq da sözdür”.

İnsan söz vasitəsilə keçmişlə, gələcəklə əlaqə saxlayır, öz düşüncə və duygularını tarixin, zamanın yaddaşına yazır. Bədii söz sonu görünməyən bir okeandır ki, dil vasitəleri bu okeanın sularında üzür. Söz sərrafları bədii əsərin mövzusu, obrazların canlılığı üçün həmin ifadə vasitələrindən uyğun olanını seçir, obrazlarını rəngləyir, təzahür imkanlarının obrazlılıq sistemini yaradırlar.

Azərbaycan nəsrinin görkəmli simalarından Mir Cəlal əsl istedad sahibi olmuşdur. Əsl istedadlarda, dahilərdə isə hər şey sadə, saf və səmimidir. “Dahilər bəşəriyyətin sərlövhəsidir”, - deyirlər. “Mir Cəlal XX əsr Azərbaycan nəsrinin, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının sərlövhəsidir”, -desək yanılmarıq. Çünkü Mir Cəlal heç zaman özünü insanlardan yüksəkdə tutmamış, həmişə sadə insanlarla bir yerdə, bir sıradə olmuşdur.

Yazıcılar öz əsərlərində yaşayırlar, əsərlərində yaşayanlar isə ölmürlər. Yazıcıların ömrü illərlə deyil, yaratdığı əsərlərlə, əməllərilə ölçülür. Yazıcı öz əsərlərinə, əsərləri isə xalqa mənsubdur. Mir Cəlal yaratdığı söz xəzinəsi ilə öz adını Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə əbədilik yazmışdır. Onun bədii əsərlərində xalqımızın tarixi, adət-ənənəsi, inam və etiqadları mükəmməl şəkildə eks olunur.

Yazıcı xalqın qəlbinə, ruhuna nüfuz etmiş, dərdinə şərik olmuş, əsərlərində təsvir etmişdir. Mir Cəlalın bədii əsərlərinin dili həyatı, canlı, təbii, sadə və səmimidir. Əsərlərinin uğur qazanmasının əsas səbəbi də məhz budur.

Mir Cəlal “Dirilən adam”ların “Manifest”ini “Açıq kitab” kimi qarşımıza qoydu, “Yolumuz hayanadır”, - deyə çarəsiz qalan “Yaşıdlar”ı “Təzə şəhər”lərə toplamaqla kifayətlənmədi, onları qaranlıqdan aydınlığa, azadlıq uğrunda mübarizəyə səslədi, “zəncirləri qırmaq üçün əql gücü də gərəkdir, əl gücü də”, - deyərək Azərbaycanın azadlıq meydanını Kərbəla meydanına bərabər tutdu, azadlığın verilmədiyini, alındığını insanlara anlatdı.

Mir Cəlal məzmunu bəsit olan, insanı və insan hissərinin obrazını ifadə edə bilməyən əser adlandırmırdı. Onun fikrincə, bədii əsər keçmiş yaşamış həyatı yenidən canlandırıb oxucunun təsəvvüründə yaşıdır, sənətkarın yaratmaq qabiliyyətinin, məharətinin, qələm gücünün əhəmiyyətini göstərir.

XX əsr Azərbaycan nəşrinin görkəmli nümayəndələrindən olan Mir Cəlalın bədii əsərlərinin dilin olduqca təbii, canlı və ritmikdir. “Sadəlik, səmimilik və inandırıcılıq” Mir Cəlalın dilinə məxsus əsas

Həcər Hüseynova

---

keyfiyyətlərdəndir. O, nədən yazırsa, yazsın, həmişə sadə olmağa çalışmış, məna və formanın vəhdətinə daha çox fikir vermişdir” (Y.Seyidov).

Alim Mir Cəlalin elmi araşdırmları da bədii əsərləri qədər sevilən, oxunan və Azərbaycan ədəbiyyatşunaslığının inkişafı sahəsində əvəzedilməzdir. XX əsrin II yarısında yeni ictimai-siyasi ab-hava ədəbiyyatşunaslıqda poetika sahəsindəki ənənələrin inkişafına şərait yaratmışdı. Həmin istiqamətdə yaranan ilk əsər Mir Cəlalin “Füzuli sənətkarlığı” əsəri oldu. Kitabda poetik kateqoriyaların inkişafı ardıcıl və müqayisəli şəkildə təhlil edilmişdir. Füzulinin dünya bədii təfəkkürünün inkişafında əvəzolunmaz xidmətləri, bədii kəşfləri monoqrafiyada elmi təhlilin məntiqi ilə isbat edilmişdir. Müqayisəli təhlillər Füzulinin sənətkarlıq qudrətini, poetikasındaki yenilikləri üzə çıxarmağa imkan verir.

Monoqrafiyada tədqiqatçı-alim Mir Cəlal bir çox görkəmli şairlərin- Xaqani, Nizami, Nəsimi, Xətayi, Həbibə və başqalarının yaradıcılığını müqayisəli şəkildə təhlil etmişdir. Bu isə, böyük yazıçının şeirə, poeziyaya marağının, sevgisinin nəticəsi idi. Lakin onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan ədəbiyyatının ən qədim qaynaqlarının nəzm formasında olması bir çox yazıçılarımızın yaradıcılığına təsirsiz qalmamışdır. Bu, daha sonralar formallaşan nəşr nümunələrinin, hətta müasir nəşrimizin də şeirlə bağlılığını, şeirdən qaynaqlandığını isbat edir.

Kiçik bayatılardan başlayaraq həm nəzmi, həm də nəsri özündə əks etdirən dastanlara qədər yüksələn xətlə inkişaf edən folklor ədəbiyyatı da, ilkin variantda nəzmlə

yaradılan, sonra katiblər tərəfindən üzü köçürürlərlən nəsrləşdirilən, qafiyəli nəsrə çevrilən “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı da dediklərimizi təsdiqləyir.

Həmin xüsusiyyət Azərbaycan yazıçılarının bir çoxunun əsərlərində özünü göstərir. Lakin bu cəhət kimdəsə az, kimdəsə daha çox gözə çarpır.

Məlumdur ki, M.F.Axundov, M.S.Ordubadi, M.İbrahimov və digərləri kimi, Mir Cəlal da yaradıcılığa şeirlə başlamış, 30-cu illərdə nəsrə keçmiş və XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində roman və hekayələr ustادı kimi məşhurlaşmışdır.

1920-ci illərin sonlarında bir çox Azərbaycan şairləri keçmiş ənənəni öz poeziyalarında davam etdirərək də, bəziləri tamamilə fərqli yol tutmuşdular. Onlar “rus ədəbiyyatının-poeziyasının günü” Vladimir Mayakovski ənənələrini davam etdirərək yeni həyatı, reallıqları tərənnüm etməyə çalışırdılar.

Mir Cəlal da həmin yazarlardan biri idi. Lakin sonralar Mir Cəlalın “özünəməxsus rəmzinə çevrilən nəsri onun poeziyasını o dərəcədə kölgədə qoymuşdur ki, ədibin yaradıcılığının bu qolu- poeziya, demək olar ki, tamamilə unudulmuşdur” (A.Hacıyev).

Poeziyaya olan sevgisi isə yaziçinin nəsr əsərlərinə təsir göstərmişdir. Mir Cəlal yaradıcılığında- bədii (hətta elmi) təfəkküründə intonasiya xüsusi yer tutur. Yaziçinin nəsr əsərləri ənənəvi nəsr intonasiyasını özündə əks etdirir. Lakin müşahidələr göstərir ki, Mir Cəlal deyim tərzinə, fərdi üslubuna görə başqalarından fərqlənir. Onun nəsri daha ritmik, lirik, daha emosional və ahəngdar olaraq nəzmə yaxındır.

Həcər Hüseynova

Yazıcı ilk yaradıcılığa şeirlə başlaması, poeziyaya marağı ilə bağlı öz tərcümeyi-halında yazırıdı: “...Gənc işçi”... Mən istəyirdim orada yazım. Bir neçə şeir qaralayıb poçtla göndərdim, cavab çıxmadı... Bir dəfə Mayakovskinin “Zərbəçi marşı” şeiri əlimə keçdi, oxudum və nədənsə tərcümə etmək fikrinə düşdüm... Bir həftə sonra həmin tərcümə şeirim çıxdı. Bu, mənim mərkəzi mətbuatda ilk yazım idi”.

Mir Cəlalın şeir yaradıcılığı haqqında qısa məlumatlardan biri isə Cəfər Xəndanın “Mir Cəlal” (B., 1958) monoqrafiyasında rast gəlirik. Müəllif monoqrafiyada yazmışdır: “1924-28-ci illərdə Mir Cəlalın ədəbi-ictimai fəaliyyəti başlanır və o, ilk şeirlərini nəşr etdirir (səh. 5).

S.Rüstəm Mir Cəlalın nəsri ilə poeziyasını böyük məharətlə əlaqələndirirək: “Sənin nəsrin də elə şeir kimidir”, - fikrini söyləmişdir.

Ədibin 1924-29-cu illərdə “Qızıl Gəncə”, “Gənc işçi” və başqa mətbuat orqanlarında nəşr olunmuş şeirləri haqqında prof. A.Hacıyev “Poeziyadan nəsrə” (M.Cəlal nəsrinin poetik əsasları. Bakı, 2011) kitabında ətraflı məlumat vermiş, həmin şeirləri olduqca dərindən, hərtərəfli təhlil etmişdir. Mayakovski poeziyasının təsirinin hiss olunduğu “Şimaldan səs” şeirində müəllif sadə insanların ağır vəziyyətini, lirik qəhrəmanın çətinliklərini ifadə etmək üçün yazılışının çox uğurlu söz və ifadələr seçdiyini (məhbəs, məzar, dəmir qəfəs... və s.) vurğulamışdır. Qəhrəmanın ictimai-siyasi inkişafına şimaldan gələn səsin səbəb olduğunu və əsərin də elə bu cəhətə görə “Şimaldan səs” adlandırdığını qeyd etmişdir. Prof. A.Hacıyev “Şimaldan səs” şeirini “poetikləşdirilmiş

nəsr” adlandırmışdır. “Dənizin cinayəti” (1928) şeirində isə Qara dənizdə qəzaya uğrayan “Mustafa Sübhi” gəmisinin faciəsindən bəhs olunmuş, yazıçı- şair bu faciədə dənizi günahlandırmışdır.

“Anamın vəsiyyəti” şeirində lirik qəhrəmanın anası son nəfəsdə oğluna təhsil almağı, şəhid atasının yolunu davam etdirməyi vəsiyyət edir. Bu hadisənin birbaşa Mir Cəlalin öz şəxsi həyatından götürüldüyü də qeyd olunur.

Mir Cəlal “Müxbir” şeirində isə bir müxbirin həyatını təsvir etmiş, müxbirlərin həyat hadisələrini doğru-düzgün əks etdirməli olduğunu diqqətə çatdırmış, sanki müasir jurnalistika məktəbi, gənc müxbirlər üçün örnek yaratmışdır.

Belə qənaətə gəlmək olar ki, poeziyada da özünəməxsus yolu, üslubu olan Mir Cəlal sonralar duyğu və düşüncələrini ifadə etmək üçün nəsri daha münasib bilmüşdir. Amma nəsr əsərlərinin müəllifi olması, nəsrlə yeni-yeni zirvələr fəth etməsi Mir Cəlali poeziyadan birdəfəlik uzaqlaşdırıa bilməmişdir. Çünkü nəsr əsərlərini-hekayə və romanlarını tədqiq edərkən görkəmli yazıçının bu əsərlərdə də poeziya, nəzm ünsürlərinə yer verməsinin, bəzən tərənnümün təsviri üstələməsinin şahidi oluruq. Bu əsərlər qafiyəli nəsr parçaları ilə zəngindir. Qafiyəli nəsr parçaları isə nəsrin ağırlığını aradan qaldırır, əsərin emosional-estetik təsirini, poetizmini, dinamikliyini artırır. Məsələn, “Açıq kitab” romanında övladı-nı itirən ananın faciəsini yazıçı qafiyəli nəsrlə aşağıdakı kimi ifadə etmişdir:

Ananın gözlərindən axan yaşmadır?

Göylərin qəhrindən tökülnən dolumudur?

Tökün, yağdırın güllələrinizi, ey bulud qoşunları!

Həcər Hüseynova

---

*Ana sinəsindən qopan həsrət küləyi gurlasın,
Dolu döysün, sel bassın!
Hava durulsun, yer təmizlənsin!*

(*Mir Cəlal*, s.ə., III c., s.391)

Verilmiş parçaada yazıçı tanrı qədər müqəddəs hesab etdiyi ananın faicəsini, onun keçirdiyi hissi-halı təbiət hadisələri ilə əlaqələndirmiş, insanla təbiətin dialektik vəhdətini qafiyəli nəsrlə tərənnüm etmişdir. Diqqət yetirsəniz, biz burada “təsvir etmişdir” deyil, “tərənnüm etmişdir” ifadəsini işlətməyi daha məqsədə uyğun bilmışik. Bu, təsadüfi deyil. Əslində, təsvir nəşrin, tərənnüm isə nəzmin əsas keyfiyyətlərindən, ifadə üsullarındandır. Yazıçı gördüyü, təsvir etdiyi hadisənin onda yaratdığı həyəcanı tərənnüm etmişdir. Yuxarıdakı parçaada da oxucu yazıçının keçirdiyi həyəcanı hiss edə bilir. Ümumilikdə, C.Cabbarlıının “Ana” şeiri ilə eyni səviyyədə dayana bilən bu parçanın nəşr parçası olduğunu belə, ilk baxışdan müəyyən etmək çətindir.

“Yolumuz hayanadır” romanında M.Ə.Sabirin (əsərdə Tahirzadə) həyəcanını ifadə etmək etmək üçün Mir Cəlal orijinal bir üsul seçmişdir:

*Şair qanadlanmaq,
Torpaqdan qüvvət,
Günəşdən qüdrət,
Çöllərdən vüsət almaq,
Qəhqəhəli çağırışlarını
Vətən göylərinə yazmaq,
Vətəndaşlarına oxutmaq istəyirdi.*

(*Mir Cəlal*, s.ə. IV c., s.10)

Parçada işlənmiş “qüvvət, qüdrət, vüsət” həmqafiyə isimləri, “almaq, yazmaq, oxutmaq” feilləri daxili qafiyələri xatırladır. Nəşr parçasına oynaq bir ritm, ahəngdarlıq verir. Nəşrin qafiyələri, ahəngi personajların düşüncələrinin, sevinc və kədərinin obrazlı ifadəsinə xidmət edir.

“Mərkəz adamı” hekayəsində Əntərzadənin işləmək üçün kəndə göndəril- məsini eşidəndə düşdüyü vəziyyəti ifadə etmək üçün Mir Cəlal yenə qafiyəli nəsri münasib bilmışdır:

Rayona getmək xəbərini söyləyəndə deyəsən kişiyyə vay xəbərini verdilər:

Saraldı, kiçildi, boğazı biçildi.

Yalvardı, buraxmadılar.

Hədələdi, qorxmadılar.

Səs-küy saldı, eştitmədilər.

(Mir Cəlal, s.ə. I c., s.28)

Parçada həmqafiyə həmcins xəbərlər birinci tərkib hissəni aydınlaşdırılmışdır. Adı intonasiya ilə başlanan cümlə xüsusi ritmlə, oynaq ahənglə- saraldı, kiçildi, boğazı biçildi- həmqafiyə sözləri ilə başa çatır.

Hadisənin ciddiliyi “vay xəbəri”nin kədərli deyil, oynaq ahənglə verilməsi ilə təzad təşkil edir, personajın düşdüyü vəziyyətin gülünclüyünün daha qabarılq şəkildə ifadəsinə şərait yaradır.

“Dirilən adam” romanından bir nümunəyə nəzər salaq:

Qatırçılar qatırlardan töküldüllər,

Qatırları meşəyə ötürdüllər.

(Mir Cəlal, s.ə. I c., s.28)

Həcər Hüseynova

Bu iki misrada- cümlədə yazılıçı fikrin obrazlı ifadəsi üçün bir neçə üslubi vasitədən istifadə etmişdir: cümlələrdə “q” samitinin alliterasiyası, “qatır” sözünün təkrar işlədilməsi, “töküldülər, ötürdülər” həmqafiyə feilləri parçanın ritmini, hadisənin dinamikliyini təmin etmişdir. Başqa bir nümunə:

*Bu yerdə Orucəliyev ağızı bağlıdır.
Ağızı bağlıdır, ürəyi dağlıdır*

(Mir Cəlal, s.ə. IIIc., s.43)

Verilmiş parçaada “ağızı bağlı, ürəyi dağlı” ifadələri həmqafiyə, “ağızı bağlı” birləşməsi isə sintaktik-konstruktiv təkrar olaraq anadiplosis yaratmağa xidmət etmiş, oxucunun diqqətini əsas hərəkətə yönəltmək funksiyasını yerinə yetirmişdir. Mir Cəlalin bədii əsərləri bu və digər üslubi vasitələrlə zəngindir. Onların hər biri haqqında ayrıca danışmaq lazımdır. Bu kitabda isə böyük yazıçının əsərlərindəki hikmətli sözlərdən-aforizmlərdən bəhs edəcəyik.

Mir Cəlal öz əsərləri ilə bu gün də gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunması kimi müqəddəs işə xidmət göstərir, deməli, o ölməmişdir. Mir Cəlal yaradanlardan idi. Yaratmaq isə ölümü öldürmək deməkdir: Zaman keçər, söz qalar.

Yaratdığı əsərlərə böyük məsuliyyətlə yanaşan Mir Cəlal gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə olunması işində əhəmiyyətini nəzərə alaraq əsərlərini hikmətli sözlərlə, müdrik kəlamlarla zənginləşdirmişdir. Yazıçının yaratdığı zəngin mənəvi xəzinənin, mənəvi sərvətin bir hissəsi onun hikmətli sözləridir. Həmin kəlamlar insanların yalnız mənəviyyatını deyil, həm də onun

yaşadığı məkanı, zamanı da işıqlandırır. Böyük tərbiyəvi əhəmiyyətini nəzərə alaraq yazıcıının hikmətli sözlərini-aforizmlərini toplayıb nəşr etdirməyi, müxtəlif dillərdə oxoculara təqdim etməyi məqsədə uyğun bilirik. Əminlik ki, bu hikmətli sözlər- kəlamlar həyatda hər bir insana doğru yolu göstərəcək, həqiqəti, ədaləti tapmaq yolunda yardımçı olacaq.

Müəllifdən

MİR CƏLALIN BƏDİİ ƏSƏRLƏRİNDE AFORİZMLƏRİN ÜSLUBI XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Bəzən insan həyatının elə anları, elə dəqiqələri olur ki, onu sixintidan, tərəddüddən bir ilhəi kəlam, bir bəşəri hikmət qurtara bilir. Belə kəlamların dəyərini heç nə əvəz edə bilməz.

Vaxtı ilə mullanəsrəddinçilər Ezop ifşa materiallarından biri kimi aforizmlərdən geniş istifadə etmiş, ictimai-siyasi məsələlərin qavranılmasında, sinfi mübarizəyə münasibətin aydınlaşdırılmasında həyat faktlarının ümumiləşdirilməsi ilə, aforistik nəticələrlə insan şüuruna təsir göstərmişlər. T.Hacıyev bu xüsusda yazır: «İctimai həyatın geniş mənzərələri aforistik düsturlarda təcəssüm edir. Bu düsturların açılması yazıçının bədii həqiqətini müəyyənləşdirir, həyat həqiqətinə münasibəti fəallaşdırır. Dövrün ictimai suallarına cavab bu düsturlarda olur, düsturun açılması ilə sual işarəsinidən çevrilir»¹.

Bədii dilin leksik imkanları dedikdə ayrı-ayrı sözlərin, frazeoloji birləşmələrin işlənmə dairəsi, müxtəlif üslubi xüsusiyyətləri nəzərdə tutulur. «Söz və ifadələr mətn daxilində müxtəlif əlavə məna çalarlıqları qazanır»².

Aforizmlər yazıçılar, görkəmli şəxsiyyətlər, ağıllı insanlar tərəfindən deyilmiş hikmətli kəlamlardır. Mir Cəlalin bədii əsərləri də belə hikmətli kəlamlarla – afo-

---

¹ T.Hacıyev. Satira dili Molla Nəsrəddin dili. Bakı, BDU, 1975, s.160.

² Никонов В.А. Имя и общество. Москва, 1974, с.238.

rizmlərlə zəngindir. Həmin aforizmlərin, bədii əsərlərin xalq tərəfindən sevilməsində, şöhrət qazanmasında, gənc nəslin tərbiyəsində böyük rolü olmuş və indi də vardır.

Mir Cəlal bədii əsərlərinə rəng qata biləcək, ona gözəllik, emosionallıq verə biləcək hər bir vahiddən səmərəli, sərbəst şəkildə istifadə etmişdir. Sərbəstlik isə bədii yaradıcı şəxs üçün əsas keyfiyyətlərdən biridir. Bu cəhəti yüksək qiymətləndirən Mir Cəlal M.Füzulinin əsərlərinin dilini tədqiq edərkən Belinskinin belə bir fikrini sitat gətirmiştir: «Yaradıcılıqda sərbəstlik müasirliyə xidmətlə uyuşmalıdır. Bunun üçün özünü günün mövzusunu yazmağa məcbur etmək, fantaziyanı zorlamaq lazımlı deyil, bunun üçün ancaq öz cəmiyyətinin vətəndaşı, öz dövrünün oğlu olmaq lazımdır. Öz xalqının maraqlarını mənimsəmək, öz meyillərini onun meyilləri ilə birləşdirmək lazımdır. Bunun üçün cəmiyyətə, xalqa rəğbət, sevgi hissi, əməli düşüncədən, əsərin mövzusunu reallıqdan ayırmayan sağlam, praktiki həqiqət duyusu lazımdır»¹.

Dilimizin hikmətli ifadələri – aforizmləri insanların həyat və fəaliyyətinin bütün sahələrini əks etdirir, ümumən bütün insanlara aid olan iibrətamız fikirləri ifadə edir.

Aforizmlər elə ifadələrdir ki, yazıçı bu ifadələr vəsitilə bəzən həyat hadisələrinə müəyyən münasibət bildirmək məqsədilə onları obrazların dilində işlədir. Bəzən əsərə, əsərin bir hissəsinə aforizmləri epiqraf seçir, bəzən də mənfi tipləri digər surətlərin dililə tənqid edərkən aforizmlərdən istifadə edir.

Tarixən belə kəlamların, ifadələrin ədəbiyyata gətirilməsi Homerin adı ilə bağlanmışdır.

Mir Cəlal yaratdığı aforizmləri bədii əsərlərində müxtəlif üslubi məqsədlərlə işlətmişdir. Aforizmlərin bir

---

¹ Mir Cəlal. Füzulinin poetik xüsusiyyətləri. Bakı, 1940, s.45.

Həcər Hüseynova

---

qismi, atalar sözlərində olduğu kimi, əsərə və ya əsərin hissələrinə epiqraf qismində işlənmiş, bir qismi isə obrazların dilinin və müəllif təhkiyəsinin rəngarəngliyini təmin etmişdir.

Mir Cəlal tamamilə müxtəlif mövzularda aforizmlər yaratса da, yeri düşdükçə dünyada tanınmış şəxsiyyətlərin, aqillərin kəlamlarından da istifadə etmişdir. Onun əsərlərində işlənmiş aforizmləri aşağıdakı kimi qruplaşdırıa bilərik:

I. İstər yazılıçının özünün yaratdığı, istərsə də baş-qalarına məxsus aforizmlər epiqraf qismində işlənmişdir:

«Bir gəncin manifesti» romanı Hötenin «Həyat və azadlıq, ancaq onlar üçün hər gün döyüşə gedən adamlara layiqdir» (II.7) aforizmi ilə başlayır.

Əsərə belə bir aforizmin epiqraf seçilməsi təsadüfi deyildir. Epiqraflar əsərin əsas mövzusu, ideyası haqqında oxucuda ilkin təəssürat yaradır. Bu epiqraf əsərdə xalqın azadlıq uğrunda mübarizəsindən səhbət açılacağından xəbər verir. Oxucunun əsərə diqqətini, marağını artırır.

«Bir gəncin manifesti» əsərinin «Gecənin hökmü» adlı altıncı fəslinə isə Mir Cəlala məxsus aforizm epiqraf verilmişdir:

– Həqiqətin gecəsi yoxdur,
Gecənin də həqiqəti var!

Bu paralelizm də fəslin məzmunu ilə səsləşir. Müəllif aforizm vasitəsilə hətta əsəri və ya həmin fəqli hələ oxumamış bir oxucuya «həqiqətə, doğruya zaval yoxdur»,

«hər qaranlıq gecənin bir işıqlı sabahı var» fikrini təlqin edir.

Eyni əsərin on beşinci «Qanlı gün» adlı fəslinə müəllif: «*Azadlığı qorumaq – onu fəth etmək qədər müqəddəsdir*», - aforizmini epiqraf vermişdir. Ümumilikdə əsərin, eləcə də fəslin məzmunu ilə səsləşən aforizm və sitəsilə torpağın azadlığı, xalqın azadlığı uğrunda mübarizəni müqəddəs mübarizə hesab edən yazıçı xalqa, xüsusi silə gənclərə vətənpərvərlik duyğuları aşılıyır.

Mir Cəlalin bədii əsərlərində:

Bu şəhərdə adamlar hörmətsiz yaşar, taqsırsız ölürlər. N.Aseyev. (II.177)

Братья писатели! В нашей судьбе что-то лежит роковое. Н.Некрасов. (IV.100)

Növbəhar olacaq tikandan bərqü-gül izhar olur. M.Füzuli. (IV.45)

İnsan xeyirxah, təmiz, ədalətli, namuslu olmaq üçün doğulur. V.Hüqo. (IV.52)

Гений прост и понятен как истина! Чернишевский. (IV.167)

İnsanların səadətinə çalışmaqdan gözəl nə var. Monteskye. (IV.231)

və s. aforizmlər də epiqraf kimi işlənmişdir. Bu isə Mir Cəlalin dünya ədəbiyyatına, dünya mədəniyyətinə nə qədər yaxından bələd olmasını, eyni zamanda özünün çox incə qəlbə malik olan bir insan, əsl vətəndaş, əsl xalq yazıçısı olmasını sübut edir.

Yazıçı çox sevdiyi Azərbaycan şairi, satiriki M.Ə.Sabirin həyat və yaradıcılığından bəhs edən «Yolumuz hayanadır» romanının «Hürriyyət carçıları» adlı on səkkizinci fəslinə epiqraf verdiyi, Sabirə məxsus:

Həcər Hüseynova

«Ölməyimə sevinməsin əğyar,
Əbədi ölməyən məramım var!».

– aforizmi əsərin və fəslin əsas mövzusu ilə tam səsləşir. Həmin fəsildə yazıçı M.Ə.Sabirin xəstə olduğu son günlərini, ağır vəziyyətini xalq üçün yanan çıraqın sönməsinə bənzədir:

Elə bir çıraq sönürdü ki, onun nuru öz vətəni üçün heç də gün işığından az zəruri deyildi. Ancaq bir fərq var idi. Günəşin batdığını hər kəs görüb bildiyi halda, vətən üçün zəkavət çıraqı olan bir vücudun söndüyüünü çoxları bilmirdi. Hətta bu çıraqın işığı ilə qəflət yuxusundan qalxanların özləri də xəbərsiz idilər. Onların mənəvi qidaya möhtac gözləri hər gün mətbuat səhifələrində Tahirzadənin ecazkar misralarını axtarırdı. (IV.258)

Mir Cəlal özü də C.Məmmədquluzadə kimi, Sabir kimi əsl xalq yazıçısı, əsl vətəndaş idi. Yaratdığı əsərləri ilə ürəklərdə yaşayan yazıcıını, o böyük insanı, böyüklüyü qədər də sadə olan bir insanı təhsil, elm, bilik, ən əsası isə insanlıq öyrətdiyi böyük tələbə ordusu və bütövlükdə Azərbaycan xalqı unuda bilməz.

II. YAZICIININ YARATDUGU AFORIZMLERDEN OBRAZLARIN NITQINDƏ TİPİKLƏŞDIRMƏ MƏQSƏDİLƏ İSTİFAÐƏ EDİLMİŞDIR.

Məsələn,

Bəbir bəy bu xəbərdən çox sevindi. Arxayın oldu ki, Qumrunun «başı əhləd daşına dəyib, ağlı başına gəlib... Anası ölməsin aclığın... Aslanı yola gətirir. Çörək elə şeydir ki, tülküni aslan edir, aslanı tülkü. Dünya dediyin çörəkçixanadır. Bu vurhavurda kimi bişirir, kimi aşırır. Hami istəyir təndir başında otursun». (I.67)

Bu kiçik parça kimsəsizlərin düşdüyü acınacaqlı vəziyyətdən zövq alan Bəbir bəyi dəqiqliyi ilə, incəliklə

xarakterizə edir. Həyatın mənasını var-dövlətdə, pulda, yeməkdə görən Bəbir bəyin dar dünyagörüşü, iyrənc mənəviyyatı haqqında dolğun təsəvvür yaradır, obrazı fərdiləşdirir.

Qumru: «Nə üçün insan qara günləri öz əlilə yoğurur?..» (I.73).

– cümləsi ilə Qumrunun düşdüyü vəziyyət, onun ümidsizliyi, Qədirdən nigaranlığı, peşmanlıq hissi obrazlı şəkildə ifadə olunmuşdur.

«Zəhərdən şəfa, ağadan vəfa heç görmüsən?». (I.111) – aforizmi ilə cəmiyyətdə insanlar arasındaki ziddiyət, təzadlı münasibət çox dəqiq, bədii bir dillə, daxili qafiyəli (şəfa, vəfa) misra ilə ifadə edilmişdir.

Səadət xanım: – *Qadın qəlbi qapalı bir bağçadır, açarı da qadının özündədir.* (I.163)

Müəllif Səadət xanımın dilindən verilmiş aforizm vasitəsilə qadın xarakterinin mürəkkəbliyinə, incəliyinə işarə etmişdir.

Vəzifənin böyüyü-kiçiyi yoxdur. Pis və ya yaxşı işləmək vardır (I.377) – aforizmi ilə işə məsuliyyətlə yanaşmaq, böyüklüyündən, kiçikliyindən asılı olmayaraq hər bir işi ürəklə, sevə-sevə yerinə yetirmək hissi əks olunmuşdur. Aforizm gəncləri əməksevərliyə, zəhmətə alışdırmaq üçün seçilmişdir.

Xəstəlik – təbabətin qəddar düşmənidir, - kəlamı isə müəllif təhkiyəsində verildiyi üçün ədəbi dil normalarına tamamilə uyğundur.

Azadlığı qorumaq – onu fəth etmək qədər müqəddəsdir. (II.202).

Mir Cəlala məxsus olan bu aforizm «Bir gəncin manifikasi» romanının on beşinci fəslinə epiqraf verilmişdir. Həmin kəlam vasitəsilə yaziçı ən müqəddəs nemət olan

Həcər Hüseynova

---

azadlığı qorumağın azadlığı qazanmaqdan daha çətin, daha məsuliyyətli iş olduğunu diqqətə çatdırmışdır.

Müəllif təhkiyəsindən daha bir nümunəyə nəzər salaq:

— *Uşaq səsi çıxmayan ev nəyə lazımdır! Dünyanın neməti yiğilsin süfrəyə, ona ki, körpə əli uzanmadı, heç! Götür yiğisdir! Beşik olmayan evə min bəzək vur, qurudur ki, quru; min peç yandır, soyuqdur ki, soyuq! Uşaq olmayan evdə istəyirsən yüz Qaryağdı oxusun, yüz Qurban çalsın, dərd əskik deyil! Bağ-bağatın bəzəyi quşdur, ev-eşiyinkı uşaq.* (III.302).

Bu kiçik mətnin hər cümləsi bir iibrətamız aforizmdir. Müəllif aforizm vasitəsilə hər bir evin, hər bir ailənin ən böyük xoşbəxtliyinin körpə gülüşü, körpə səsi olduğunu diqqətə çatdırır. Aforizm, eyni zamanda «Uşaqsız ev suyu sovrulmuş dəyirmana bənzəyir» atalar sözünün bir daha isbatıdır.

«Yolumuz hayanadır» romanında Tahirzadənin (M.Ə.Sabirin – H.H.) nitqində verilən:

— *Meydan gəncü-cidal meydanıdır. Çəkiləni qovacaqlar. Düzdür, mən buradan getmək qəsdindəyəm. Amma çəkilmək üçün yox, kəllə-kəlləyə gəlmək üçün gedirəm* (IV.19) — aforizmi ilə müəllif oxucuların diqqətinə çatdırmışdır ki, yaşamaq, fəaliyyət göstərmək üçün mütləq mübarizə aparmaq lazımdır. Bu aforizm yaşamaq yanmaqdır, yanasan gərək, - kəlamının nəsrlə (əsərdə Sabirin dili ilə) ifadəsidir.

Romanın başqa bir yerində «Keçmə namərd körpüsündən, qoy aparsın sel səni», - atalar sözünü müəllif aforizmlə:

«*Mal, ev əşyasi həmişə əldə edilə bilər. Abır, ehtiram isə pul ilə alına bilməz!*», (IV.30) – kəlamı ilə tamamlamışdır.

Mir Cəlalın digər əsərlərinə nisbətən «Yolumuz hayanadır» romanı aforizmlərlə daha zəngindir. Bu isə əsərin mövzusundan, ideyasından, personajların, əsasən, dövrün ziyanlı, görkəmli yazarları, ictimai xadimləri olmasından irəli gəlir:

– *Yazı ürəkdən gələn bir səsdir. Ürək isə müqəddəs hissələrin beşiyidir* (IV.38).

– *Şair də, alim də, müəllim də eldən güc almmalıdır* (IV.44).

– *Bizim zəmanəmizdə insan insanın cəlladıdır. Kimin ki əlində ixtiyar var, nə desə doğrudur. Kim ki məzlumdur, nə desə yalandır* (IV.131) və s. aforizmlər eyni əsərdən götürülmüş, ictimai-tərbiyəvi məzmunlu kəlamlardır.

– *Azadlıq heç vaxt, heç yerdə verilməz, o ancaq alinan!.. Düşmənimiz də, dostumuz da bilir ki, yüz dəfə basilsaq da, müvəqqətidir. Bir dəfə qalib gəlsək, əbədi olacaqdır* (IV.165) – aforizmi yenə də yuxarıda azadlıq haqqında, müstəqillik haqqında yaziçinin söylədiklərini bir daha təsdiqləyir.

Həyat haqqında aforistik fikirlərin ifadə olunduğu:

– *Həyat da belədir. Yüksəlmək çətin və zəhmətli, ancaq səfali, fərəhli olur: enmək isə asan, ani və qüvvətli olur* (IV.318).

– *Həyat belədir. Həmişə baharı xəzan, xəzani bahar təqib edir* (IV.244).

– *Qarincadan yazanda da sənətkar olmaq hünərdir. Gül, bülbül onsuz da gözəldir. Əsil sənət qarıncaının da gözəlliyini kəşf etməlidir!* (IV.268)

Həcər Hüseynova

– kimi aforizmlərdə yeni və orijinal müəllif düşünücəsi obrazlı şəkildə təzahür etmişdir.

Bir cəhəti də qeyd etmək lazımdır ki, Mir Cəlalın yalnız bədii əsərləri deyil, elmi əsərləri də aforizmlərlə zəngindir.

Yazıcıının sənət və sənətkar haqqında qənaətləri, yekun fikirləri aforizmə çevrilərək bu gün də işlənməkdədir. Mir Cəlalın klassik Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin əsərlərini tədqiq edərkən söylədiyi: «Füzuli, hər şeydən əvvəl, qəlb şairidir» - kəlamı, S.Vurğun haqqında: «Səməd Vurğun bir çoxları kimi kağız korlamamışdır», «S.Vurğun böyük fikirlərin, idealların carçısıdır», «Sabirdən sonra Səməd Vurğun qədər ürəkləri fəth edən ikinci bir şair görmək çətindir» kimi fikirlərin hər biri ədəbi inkişafımız və ədəbi xadimlərimiz haqqında dərin ümumiləşdirməldən xəbər verən, ədəbi-estetik kriteriyaya çevrilən nəzəri yekundur¹.

Aforizmlər haqqında söylədiklərimizdən belə nəticə çıxır ki, Mir Cəlal öz əsərlərinin məzmununa, mövzusuna, yaratdığı xarakterlərin səviyyəsinə uyğun mövcud aforizmlərdən istifadə etməklə və özü də yeni-yeni aforizmlər yaratmaqla həm əsərlərinin ekspressivliyini, emosional və obrazlı olmasını təmin etmiş, həm də yaratdığı aforizmlərlə oxucularında müsbət mənəvi keyfiyyətlər yaratmağa nail olmuş, ədəbi-bədii dilimizi öz hikmətli sözləri ilə zənginləşdirmişdir.

---

¹ Ş.Alişanlı. Mir Cəlalın nəzəri-estetik görüşləri. AMEA – Xəbərlər. Humanitar elmlər seriyası. №3. Bakı, 2007.

SEMANTİK CƏHƏTDƏN MİR CƏLALIN AFORİZMLƏRİNİN TƏSNİFATI

Mir Cəlalın həssas qəlbinin, dərin düşüncəsinin məhsulu olan kəlamlarını məna baxımından nisbi olaraq bir neçə bölmədə sistemləşdirməyi məqsədə uyğun bilirik:

I. Dünya və həyat haqqında

Çörək elə şeydir, tülkünü aslan edir, aslanı tülkü (I, 67).

***

Dünya dediyin çörəkçixanadır. Bu vurhavurda kimi bişirir, kimi aşırır. Hamı isteyir təndir başında olsun (I, 69).

***

İnsan qara günləri öz əlilə yoğurur (I, 73).

***

Bəbir bəydən mərhəmət umursan? Zəhərdən şəfa, ağadan vəfa heç görmüsənmi? (I, 111).

***

Kölgədə bitən ağacın kölgəsi olmaz (I, 496).

***

Həcər Hüseynova

Bəzi ulduzlar kiçik olduqları üçün yox, yüksəkdə olduqları üçün görünmürlər (II, 339).

***

İki yerdə cavab gec gələr: bir əhəmiyyətsiz olanda, bir də lap vacib olanda (II, 243).

***

Meydan cəngi-cidal meydanıdır. Çəkiləni qovacaqlar (II, 19).

***

Mal, ev əşyası həmişə əldə edilə bilər. Abır, ehtiram isə pul ilə alına bilməz (II, 30).

***

...cəhalət toxumu şəlgəm kimi aləmi tutub. Sənin, mənim kimi alaq vuranlar da ki, tək-tək (IV, 41).

***

Dünya, aləm ayıldı, ama bizim müsəlman hələ qəf-lətdədi. Bu milləti yapon davası ayıltmadı, pund ili ayıltmadı, Rəhimxan atlısı ayılda bilmədi, həlbət ki, xanəndə səsi də ayıltmayacaq (IV, 51).

***

Zəmanət belədir! Keçmişdə deyərdilər, nə hal ilədir, nə mal ilədir. Fəqət, ululuq kamal ilədir. İndi bu sözlərin bazarı gedib. İndi pul olan yerdə qotur keçi Hacı Fəz-lullahdır! (IV, 56).

***

Kökü kəsilsin yer üzündən sarı qızılın! Ağ üzü qara, qararı ağ eləyən o deyilmə?! (IV, 88).

***

Heyhat! Qoca dünya bəzən öz gərdişini sərt bir sü-kut, daş bir ürək, kor bir məntiq, daimi bir amansızlıqla keçirən qoca dünya kimsə ilə hesablaşdır (IV, 123).

***

Bizim zəmanədə insan insanların cəlladıdır. Kimin ki, əlində ixtiyar var, nə desə doğrudur. Kim ki, məzlumdur, nə desə yalandır (IV, 131).

***

Həyat belədir. Həmişə baharı xəzan, xəzanı bahar təqib edir (IV, 244).

***

Həcər Hüseynova

Həyat belədir! Yüksəlmək çətin və zəhmətli, ancaq səfali, fərəhli olur; enmək isə asan, ani və qüssəli olur (IV, 318)...

II. Vətənpərvərlik və azadlıq haqqında

Azadlıq verilməz, alınar (II, 193).

***

Azadlığı qorumaq – onu fəth etmək qədər müqəddəsdir (II, 202).

***

Sülhə xidmət – vətənə xidmətdir. Vətənə xidmət – sülhə xidmətdir (III, 312).

***

Bakıdan gələn səslər hələlik əsrin ən güclü mahnısıdır ki, mən bunu eşitməyi, buna səs verməyi hər bir dostuma lazımlı və vacib sayıram (IV, 44).

***

Haqq yolunda canisar olmaq, möminə kəsbi-kəramət, qurbi ilahidir (IV, 79).

***

Bu gün Kərbəla meydanı – Azərbaycandakı vətən-pərvərlik meydanıdır. Hər kimin ürəyində bir cüzi də olsa, din, namus, vətən hissi varsa, oranın qeydinə qalmalıdır... (IV, 114).

***

Azadlıq heç vaxt, heç yerdə verilməz, o ancaq alınar! Düşmənimiz də, dostumuz da bilir ki, yüz dəfə basılsaq da, müvəqqətidir. Bir dəfə qalib gəlsək, əbədi olacaq (IV, 165).

***

Zəncirləri qırmaq üçün əql gücü də, əl gücü də işlətmək lazımdır (IV, 290).

III. Ailə, ata, ana məhəbbəti, qadın və gözəllik haqqında

– Mənim ən böyük əsərim mənim ailəmdir (M.C). Yaxşı analıq çətin, lakin çox şərəfli, çox müqəddəs işdir. Ana qəlbini insanın ilk məktəbidir. Məhəbbətin, səmimiyyətin, sədaqətin pozulmaz kitabıdır (I, 435).

***

Qoyun analarımızın surəti gözümüzün önündə, səsi qulağımızda, əli ürəyimizdə olsun, mərhəm əllərini həmişə bizim yaralarımızın üstünə çəkib sağaltsınlar. Sağ olaq, torpağımıza soxulan təcavüzkarları məhv edək!

Həcər Hüseynova

Analarımız sevinsin, arxayıñ yaşasınlar. Ana Vətən bizdən razı qalsın! (I, 472).

***

Ən müdhiş fəlakətə düşəndə də ana qəlbi böyükdür!
(IV, 123).

***

Atalar oğul istər ki, çırağı sönməsin. Atalar oğul istər ki, qocaldıqda söykənəcəkləri olsun! Atalar oğul istər ki, adı batmasın. Atalar oğul istər ki, qoyub getdiyinə sahib olsun (III, 163).

***

Qadın qəlbi qapalı bir bağçadır, açarı da qadının özündədir. Bu açarı qəlbdə yanan sevgi fanarı ilə arayıb tapmalı (I, 163).

***

Gözəllik, budur! İnsanın ailə səadəti, dostluq günləridir! (IV, 444).

***

Gözəlliyi yalnız görkəmdə, donda, zahirdə axtarmaq olmaz. Zahir insanı aldada bilər. Çox təmtəraqlı libas altında çirkinliklər gizlənir. Çirkin görünən don, görkəmsiz zahir dalında da bəzən gözəl məna, ali fikirlər olur (IV, 454).

*IV. Uşaqlıq, gənclik
və xoşbəxtlik haqqında*

Xoşbəxtlik sənə öz verib, əldən qoyma, peşman olarsan! (I, 55).

***

Uşaq səsi çıxmayan ev nəyə lazımdır! Dünyanın neməti yiğilsin süfrəyə, ona ki, körpə əli uzanmadı, heç! Götür yiğışdır! Beşik olmayan evə min bəzək vur, qurudur ki, quru: min peç yandır, soyuqdur ki, soyuq! Uşaq olmayan evdə istəyirsən yüz Qaryağdı oxusun, yüz Qurban çalsın, dərd əskik deyil! Bağ-bağatın bəzəyi quşdur, ev-eşiyinkı uşaq! (III, 302).

***

Gənclik hər kəs üçün bir dəfə olur. Təbiət bu neməti heç kəsə artıq verməyib, tək bircə dəfə! Ömrün baharı ötdü, havaları soyudu, bülbülləri susdu, yarpaqları soldu, çayları donmağa başladı, iş bitdi (III, 438).

***

Uşaqlıq dövrü! İnsanlar sənin səmimi aləmindən uzaqlaşmasa, sənəancaq kamillik gətirib artırsa, dünyada nə xoşbəxtlik olardı! (IV, 70).

***

Balalarımızın tərbiyəsi, vətənimizin gələcəyi üçün, həqiqət, ədalət naminə hər vasitəyə əl atmaq gərəkdir (IV, 76).

Həcər Hüseynova

***

Qoca üçün də, cavan üçün də el qabağında dayanıb cavab verməkdən çətin bir iş olmasın gərək (IV, 357).

***

Həmişə, hər yerdə, hər kəsə ürəyindəkini deyə biləsən! Bax, bundan böyük xoşbəxtlik yoxdur (IV, 424).

***

İtən hörməti qapı-qapı gəzib dilənmək olmaz! (IV, 428).

***

Subaylıq – sonsuzluqdur (III, 443).

V. İş, vəzifə, mənsəb haqqında

Xəstəlik təbabətin qəddar düşmənidir (I, 290).

***

Həkimin miyanası olmasın gərək (I, 382).

***

Yaxşı əsərin qiyməti yoxdur! (II, 233).

***

Həqiqi sənət xalqdan doğar, xalqa xidmət edər (23, 199).

***

Yazı ürəkdən gələn bir səsdir. Ürək isə müqəddəs hisslərin beşiyidir (IV, 38).

***

Əmək dünyası, məncə, ən böyük ziyarətgah olsun gərək (IV, 40).

***

Şair də, alim də, müəllim də eldən güc almalıdır! (IV, 30).

***

Millətim! Müəllim kəndin yanın çıraqıdır. Onun işığından bəhrəmənd olmaq istəməyənlər kor qalarlar. Balalarımızın mənəvi atası müəllimdir! (IV, 249).

***

(M.Ə.Sabir haqqında) Elə bir çıraq sönürdü ki, onun nuru öz vətəni üçün heç də gün işığından az zəruri deyildi (IV, 258).

Həcər Hüseynova

***

Elmin şərəfini gərək qoruyaq! (IV, 406).

***

Qarıncadan yazanda da sənətkar olmaq hünərdir.
Gül, bülbül onsuz da gözəldir. Əsl sənət qarınçanın
gözəlliyyini kəşf etməlidir (IV, 268).

***

Biz hamımız Mirzə Cəlilin «Poçt qutusundan
çıxmışıq» (M.C).

*Zencirleri kırmak için akıl
gücü de gerekiyor, el gücü de.
Mir Celal*

YAZAR MİR CELAL'İN ESERLERİNDE KULLANILAN VECİZELERİN ÜSLUP KARAKTERİ

İnsanlar hayatlarında kendilerini her türlü sıkıntı, keder ve ikilemlerden anların, dakikaların, bazen de güzel bir sözün kurtardığının şahidi oluyor. Bu anlarda söylenen sözlerin değerini de hiçbir şey karşılayamaz.

Azerbaycan'da XX yüzyılın başlarında Mollanesred-dinci adıyla bilinen aydınlar üstü kapalı hikmetli sözleri sosyo-siyasi konuların aydınlatılmasında oldukça çok kullanmıştır. Bu vasıta ile komünizmin ortaya attığı sınıf mücadelelerininne olduğunun anlaşılması ve hayatla ilgili gerçeklerin genel hatlarıyla idrak edilmesikonusunu bu tür vecizelerle insanların bilincine kazılmışlardır. Tanınmış bilim adamı Tofik Hacıyev'in bununla ilgili olarak dile getirdikleri: "Sosyal hayat bütün yönleri bazı durumlarda üstü kapalı ifadelerle yansıtılıyor. Bu tür ifadelerin edebi eserlerde asıl mahiyeti ile izah edilmesi yazarın yeteneğini ortaya koymakla birlikte onun hayatın gerçekleri karşısındaki tutumunu da belirliyor. İçinde bulunulan çağın sosyal gerçekleri ile ilgili sorular da bu tür vecizelerde saklı olduğundan onların genel hatları ile izahı zihinlerdeki "acaba" şeklinde beliren bulanıklığı ortadan kaldırıyor" (Hacıyev, 1975:160).

Edebi dilin gücü dediğimiz zaman akla kelimelerin ve deyimlerin kullanılması ve bunların üslup yönünden çeşitli karakterleri kastediliyor. "Sözler ve dile getirilen ifadeler metin içinde değişik anlamlar kazanıyor" (Nikonov, Ad ve cemiyet.1974:238).

Veciz sözler çeşitli yazarlar, tanınmış şahsiyetler ve zeyrek insanlar tarafından söylenmiş hikmet dolu ifadelerdir. Mir Celal'in edebi eserleri de bu tür söylemlerle doludur. Böylece ifadelerin edebi eserlerin sevilerek okunmasında, büyük ün kazanmasında ve genç nesillerin yetişmesinde son derece önemli bir işlevi olduğu unutulmamalıdır.

Mir Celal, kendi eserlerini renklendiren, onlara zenginlik kazandıran, güzelleştiren ve yazılarına duygusallık kazandıran her kelime ve ifadeyi kendisini sınırlayacak herhangi bir duyguya kapılmadan kullanmıştır. Bir yazarın kendisini sınırlayacak düşüncelere kapılmadan eserlerini yazması onun için önemli üstünlüklerden biridir. Mir Celal de bu anlamda kayda değer bir yaklaşım sergilemiştir. Fuzuli'nin eserlerinin dili ile ilgili araştırmalar yürütürken Belinski'nin, "Çalışmalardaki serbestlik çağdaşlığa hizmete uygun olmalıdır. Bunun için de günlük konuları dile getirmek için kendini zorlamaya gerek yoktur, çünkü kendi toplumunun bir ferdi, yaşadığı çağın evladı olmak yeterlidir. Kendi halkın menfaatlerini savunmak, kendi istekleri ile onun arzularını kaynaştırmak gerekiyor. Bunun için de topluma, halka sevgi beslemek, bu yaklaşım larla eserin konusunu gerçeklerden uzaklaşmadan pratiğe dökmek gerekiyor" (Paşayev, Füzulinin poetik xususiyetleri. 1940:45).

Dilimizdeki vecizeler insanların yaşam ve etkinliğinin bütün yönlerini yansıtıyor. Genelde bütün insanlara ait olan bu üstü kapalı ifadeler ilginç düşünceleri de kendinde saklıyor.

Bu tür ifadelerin edebiyata kazandırılması konusunda Homeros'un öncülük ettiği ileri sürülmüyor.

Həcər Hüseynova

Yazar bu üstü kapalı ifadeler yardımıyla bazen hayat- ta karşılaştığımız olaylara olan yaklaşımını imgelerin diliyle bildiriyor. Bazen eserine veya eserin bir bölümünü bu vecizeleri başlık olarak yerleştiriyor. Bazen de olumsuz tipleri diğer imajların diliyle tenkit ederken bu üstü kapalı ifadelerden yararlanıyor.

Mir Celal Paşayev kendi vecizelerini edebi eserlerinde üslup yönünden çeşitli gayelerle kullanmıştır. Bu vecizelerden bir kısmı aynen atasözlerinde olduğu gibi eserinin çeşitli yerlerinde veya onun bir bölümünün başında yararlanılmıştır. Bir kısmı da imgelerin dilinde ve yazarın anlatımının çeşitli renklere bürünerek zenginleşmesinde görev almıştır.

Mir Celal, çeşitli konularda hikmetli sözler dile getirmiş olsa da yeri geldiğinde tanınmış şahsiyetlere ve aydınlarla ait olan sözlerden de faydalananmıştır. Eserlerinde kullandığı hikmetli sözleri aşağıdaki gibi gruptara ayıabilirim:

1-Yazarın kendi vecizeleri veya başkalarına ait olanlar bölümlerin başlık kısımlarında kullanılmıştır.

Mir Celal’ın “Bir Gencin Manifestosu” adlı romanı, Höthe’nin “Hayat ve hürriyet, yalnızca onlar için her gün savaşa giden insanlara layiktir” (II, 1968:7) sözleri ile başlıyor.

Esere böyle bir başlığın seçilmesi hiç de tesadüfi değildir. Başlık, eserin asıl konusu ve gayesi ile ilgili olarak okuyucuda henüz ilk adımda belirli bir fikir oluşturuyor. Bu başlık, eserde halkın bağımsızlık yolunda yürüteceği mücadele konusunun dile getirileceğine işaret ediyor. Böylelikle okuyucuda esere karşı en başta hassas yaklaşımı ve ilgiyi artırıyor.

Mir Celal, “Bir Gencin Manifestosu” adlı romanının “Gecenin Hükmü” adındaki altıncı bölümünde kendine has bir sözü girizgâh olarak kullanmıştır:

-Hakikatin gecesi yoktur
Gecenin de hakikati vardır!

Bu benzerlik de bölümün konusuyla tam anlamıyla örtüşüyor. Yazar bu sözler vasıtıyla okuyucuya eseri veya bu bölüm okumadan “gerçeğe, doğruya zeval yoktur”, “her karanlık gecenin aydınlık bir sabahı vardır” düşüncesini aşılıyor.

Yazar eserin on beşinci “Kanlı Gün” adlı bölümünde: “Hürriyeti korumak, onu elde etmek kadar kutsaldır” sözlerini girişte vermiştir. Genel anlamda eserin ve bölümün konusu ile örtüşen bu sözler vasıtıyla vatanın bağımsızlığı, milletin hürriyeti yolunda yürütülen mücadelenin kutsallığını dile getiren yazar halka ve özellikle de gençlere vatanseverlik duygusunu aşılıyor.

Mir Celal'in eserlerinde:

Bu şehirde insanlar rüşvetsiz yaşar, günahsız olurlerdi. N. Aseyev (II, 1968:177).

Bratiya pisateli! V naeş sudibe çto-to lejít rokovoje. N. Nekrasov (IV, 1968:10).

Nevbahar olacak dikenden bergü-gül izhar olur-Fuzuli (IV, 1968:145).

İnsan hayırsever, temiz, adaletli, namuslu olmak için dünyaya geliyor. Victor Hugo (IV, 1968:52).

Geniy prost i ponyaten kak istina! Çernișevski (IV, 1968:167).

İnsanların mutluluğu için çalışmaktan daha güzel ne var? Monteskye. (IV, 1968:231).

Həcər Hüseynova

Bunun gibi sözler de giriş veya başlık olarak kullanılmıştır. Bu durum da Mir Celal'in dünya edebiyatını ne kadar yakından takip ettiğini vatanıdığını, diğer taraftan da nasıl duygusal bir insan, vatansever bir yazar olduğunu ispat ediyor.

Yazar, çok sevdiği Mirza Elekber Sabir'in hayatı ve sanatı ile ilgili olarak kaleme aldığı "Yolumuz Nereyedir" başlıklı romanının "Hürriyetin Habercileri" adlı on sekizinci bölümünün başlığına Sabir'in:

"Ölmeyime sevinmesin ağıyar

Ebedi ölmeyen meramım var!".

-şeklindeki mısraları eserin ve bölümün asıl konusu ile örtüşüyor. Aynı bölümde Sabir'in hasta yattığı son ve sıkıntılı günleri halkın aydınlatmak için yanın lambanın sönmesine benzetiyor.

Nuru, vatanı için güneş ışığından bile daha az zaruri olmayan bir lamba sönyordu. Ancak bir fark vardı. Güneşin battığını her bir insan görüp de bildiği hâlde vatan için zeyreklik lambası olan bir bedenin sönüp gittiğini birçokları bilmiyordu. Hatta bu lambanın ışığıyla uyudukları gaflet uykusundan uyananların kendileri de habersizdi. Böyleşı şahısların manevi gıdaya muhtaç olan gözleri her gün yayınlanan gazete ve dergilerin sayfalarında Tahirzade'nin harikulade mısralarını arıyordu (IV, 1968:258).

Mir Celal'in kendisi de aynen Celil Mehmetkuluza, Mirza Elekber Sabir seviyesinde bir yazar ve vatanseverdi. Azerbaycan halkı, vermiş olduğu eserlerle yüreklerle kazınan büyük yazarı, büyülüğu kadar da sadeliği, ilmi seviyesi ve yetiştirdiği öğrenci ordusu ile onu asla unutamaz.

2-Yazarın vecizelerinden, imgelerin dile getirilmesinde tipikleştirme gayesi ile yararlanılmıştır. Örnek:

Bebir Bey bu habere çok sevindi. “Kumru’nun kafasına dank ettiğine ve aklının başına geldiğine inandı... Zavallı... Açlık aslanı bile ıslah eder. Ekmek, tilkini aslan, aslanı tilkiyedöndüren bir şeydir. Dünya dediğin şey de ekmek pişirilen bir yerdır. Bu hengâmede kimileri pişirir, kimileri de aşırır. Her bir şahıs da bu yerin başında oturma savaşında”(I, 1968:67).

Bu ufacık parça yalnızların içine yuvarlandığı kötü durumdan zevk alan Bebir Bey’i bütün hatlarıyla karakterize ediyor. Diğer taraftan yaşamın gayesini yalnızca malda, parada, yeme içmede gören Bebir Bey’in bakış açısından ve iğrenç karakteri hakkında genel bir düşünce oluşturuyor, imajı ise şahsileştiriyor.

Kumru: “Neden insan kötü günleri kendi elliyle yürüyor?” (I, 1968:73) Bu cümle ile Kumru’nun karşılaşışı durumu, ümitsizliği, Kadir ile ilgili endişesi pişmanlık duygusu imajıyla dile getirilmiştir.

“Zehirden şifa, ağadan vefa gördün mü?”(I, 1967: 111) ifadesiyle toplumu oluşturan insanlar arasındaki tezatlar, bu tür ilişkiler son derece dakik ve edebi bir dille, diğer taraftan da iç kafiye ile (şifa, vefa) ifade edilmiştir.

Saadet Hanım: – Kadın kalbi kapalı bir bahçedir, anahtarları da ondadır (I, 1967:163).

Yazar burada Saadet Hanım vasıtasyyla dile getirdiği veciz ifadeyle kadın karakterinin karmaşıklığına ve inceliğine işaret ediyor.

Görevin büyüğü küçüğü yoktur. İyi veya kötü çalışmak gerekiyor (I, 1967:377) ifadesiyle sorumluluk duygusunun gereği olan çalışmaya duyulan yaklaşımı, işin bü-

Həcər Hüseynova

---

yük veya küçüklüğüne bakmadan her işi severek ve itina göstererek yapmanın erdemini vurguluyor. Yazarın bu sözleri gençlere çalışmanın kutsallığını ve zorluğa katlanmanın gereğini anlatıyor.

Hastalık tıbbın en gaddar düşmanıdır sözleri yazarın anlatımı ile sunulduğundan edebi dilin kurallarına tamamen uygundur.

Bağımsızlığı korumak - onu elde etmek kadar kutsalıdır (II, 1967:202).

Mir Celal'e has olan bu ifade "Bir Gencin Manifestosu" adlı romanın on beşinci bölümünün girizgâhında sunulmuştur. Yazar bu sözleri vasıtasiyla en kutsal nimet olan bağımsızlığı korumanın, onu elde etmekten daha zor, daha büyük sorumluluk taşıyan bir iş olduğunu ön plana çıkarmıştır.

Yazarın dile getirdiği anlatımların başka birine bakalım:

– Çocuk sesi gelmeyen bir ev neye gerek! Dünya nimetlerinin toplandığı sofraya bir çocuk eli uzanmıyorsa, hepsini toplayıp çöpe at gitsin! Beşik sallanmayan evi bin bir türlü süsleyip püslesen de kupkuru duvarlardan ibaret kalır. Ne kadar ısıtırsan ısıt yine de onun yüzü soğuk olur! Çocuk olmayan bir evde Cabbar Karyağıdı gibi sanatçılardan yüz tanesi sanatını icra etsin oradan dert eksik olmaz! Bağın bahçenin süsü kuşlar, evin süsü ise çocuklardır (III, 1968:302).

Bu küçük parçanın her cümlesi vecize karakterlidir. Yazar bu söylemleri ile her evin, her ailinin sahip olacağı en büyük mutluluğun anahtarının çocukların gülmesi ve onların çıkardığı sesler olduğunu vurguluyor. Ön plana çıkarılan bu düşünceler diğer taraftan "Çocuksuz ev suyu

kesilmiş değirmen gibidir” şeklindeki atasözünün de ispatı anlamındadır.

Yazar, “Yolumuz Nereyedir” romanında Mirza Elekber Sabir’e söylettiği;

– Meydan kavga, dövüş alanıdır. Geri çekilenin peşine düşecekler. Evet, buradan çekip gitmek düşüncesindeyim, ancak geri çekilmek için değil karşı karşıya gelip çarpmak için gidiyorum” (IV, 1968:19) sözleri ile hayatı kalmanın tek şartının çalışmak, çaba göstermek ve mücadele etmek olduğunu okuyucunun dikkatine sunarak vurguluyor. Yazar tarafından dile getirilen bu ifade yaşamın yalnızca mücadeleden ibaret olduğu ve buna uymanın mutlaklığını Sabir’in diliyle sunuluyor.

Romanın başka bir bölümünde “Geçme namert köprüsünden ko götürsün su seni” sözleri veciz bir dil ile;

“Mal mülk, ev eşyası elde edilebilir, ancak liyakat ve saygınlık para ile satın alınamaz” (IV, 1968:30) şeklinde verilmiştir.

Mir Celal Paşayev’in “Yolumuz Nereyedir” romanı veciz ifadeler yönünden diğer eserlerine göre daha zengindir. Bu durum da eserin konusu ve malik olduğu düşünce, romandaki karakterler, çağın aydınları, tanınmış yazarları ve toplumun önemli şahsiyetlerinin de belirli durumlarda katılımından kaynaklanmaktadır.

– Yazılan yazı kalbin sesidir. Kalp de kutsal duyguların beşiğidir (IV, 1968:38).

– Şair de, bilim adamı da, öğretmen de gücünü halktan almalıdır (IV, 1968:44).

– Çağımızda insan insanın celladıdır. Kimin elinde yetki varsa, “ne söylerse söylesin doğrudur. Mazlum olanlar ise ne söylerse söylesin yanlıştır” anlayışı hâkimdir -

Həcər Hüseynova

(IV, 1968:131) ifadeleri aynı eserden alınmıştır. Bunların tamamı sosyal içerikli ve eğitici karakterde olan sözlerdir.

– Bağımsızlık hiçbir zaman ve hiçbir yerde sunulmaz, o ancak alınır..! Düşmanımız da, dostumuz da yüz kere yenilsek bile bunun geçici olduğunu çok iyi biliyor. Bir defasında galip gelirsek bağımsızlığımız ebedi olacaktır (IV, 1968:165) şeklindeki sözleri yazarın daha önce belirttiği ve bağımsızlıkla ilgili söylemlerini tekraren onaylıyor.

Yazar yaşamla ilgili olarak da güzel ifadeler dile getirmiştir.

– Yaşam da böyledir. Yükselmek zor, zahmetli, ancak güzel ve tasasızdır: Oradan inmek ise kolay, ani ve şiddetli olur (IV, 1968:318).

– Hayat böyledir! Hep baharı hazan, hazanı bahar izler (IV, 1968:244).

– Karınca konusunda yazarken de sanatkâr olmak beceridir. Gül ve bülbül zaten güzeldir, asıl sanat karıncanın da güzelliğini bulup ortaya çıkarmaktır! (IV, 1968:268) şeklindeki ifadelerde yeni ve özgün düşünceler imgesel biçimde sunulmuştur.

Mir Celal'in yalnızca edebi olanlar değil, ilmî eserleri de veciz ifadeler bakımından zengindir.

Yazarın sanat ve sanatçı ile ilgili düşünceleri de vecizeye dönerek bugün de kullanılmaktadır. Fuzuli'nin eserleriyle ilgili çalışmasında dile getirdiği, "Fuzuli her şeyden önce bir gönül şairidir"; Samet Vurgun hakkında söyleiği, "Samet Vurgun birçokları gibi kâğıtları heba etmemiştir", "Samet Vurgun, büyük gayeleri ve büyük düşünceleri dile getiren bir şahsiyettir", "Sabir'den sonra Samet Vurgun gibi gönülleri fetheden ikinci bir şair bulmak

zordur” şeklindeki sözlerin her biri edebiyatımızın gelişmesi ve edebiyatçılarımız konusunda genelleştirilmiş düşünceleri sunan edebi estetik değerler toplamıdır (Alışanlı, 2007:No 3).

Üstü kapalı ifadelerle ilgili olarak söylediklerimiz şu sonucu çağrıtırıyor: Mir Celal, eserlerinin içeriği, anlamı ve oluşturduğu karakterlere göre mevcut vecizelerden faydalandığı gibi kendisi de yeni ve özgün ifadeler bularak hem eserlerinin canlılığını, duygusal ve imgesel olmasını sağlamış, hem de dile getirdiği veciz sözlerle okuyucularda olumlu manevi nitelikler meydana getirmiş, edebi dili-mizi kendine has güzel sözlerle zenginleştirmiştir.

**MİR CELAL'İN EDEBİ ESERLERİNDE DİLÉ
GETİRİLEN VECİZ SÖZLERİN
GRUPLANDIRILMASI**

Duygusal bir gönle malik olan Mir Celal'in engin düşüncesinin ürünü olan sözlerini anlam yönünden görelî olarak birkaç bölüm şeklinde gruplandırmayı uygun buluyoruz.

I. Dünya ve Yaşamla İlgili Olanlar

Ekmek öyle bir şey ki, tilkiyi aslan, aslanı tilki yapar (I, 1967:67).

***

Dünya dediğin yer ekmek pişirilen yerdir. Bu hengâmede kimi pişirir, kimisi aşırır. Herkes de o yerin başını kestirmek ister (I, 1967:69).

***

İnsan kötü günlerini kendi eliyle yoğurur (I, 1967:73).

***

Bebir Bey'den merhamet mi umuyorsun? Zehirden şifa, ağaçtan vefa gördün mü? (I, 1967:111).

***

Gölgede biten ağacın gölgesi olmaz (I, 1967:496).

***

Bazı yıldızlar küçük olduklarından değil, yükseklerde olduklarından dolayı görünmüyorkar (I, 1967:339).

***

İki durumda cevap gecikir: birisi önemsiz, diğeri de çok acil olduğunda (II, 1967:243).

***

Meydan, savaş meydanıdır, döneninardına düşüp kovarlar (II, 1967:19).

***

Mal, ev eşyaları her zaman elde edilebilir. Haysiyet ve saygınlık para ile satın alınamaz (II, 1967:30).

***

...Cehaletin tohumu şalgam gibi dünyayı sarmıştır. Senin, benim gibi çapa yapanlar ise orada burada yalnızdır (IV, 1968:41).

***

Dünyadaki herkes uyandı, ancak bizim Müslümanlar hâlâ gaflet uykusunda. Bu milleti Japon Savaşı, pund

Həcər Hüseynova

---

yılı2, Rahim Han athları3 uyandıramadı, elbette hanende sesi de uyandıramayacak (IV, 1968:51).

***

Zamane böyledir işte! Eskiden, “ne hâl ile ilgilidir, ne de mal ile; büyülü kemal iledir” diyordardı. Şimdi bu sözlerin pazarı çoktan kapanıp gitmiş, paranın olduğu yerde uyuz keçi Hacı Fazlullah’tır4 (IV, 1968:56).

***

Altının kökü kurusun! Akı kara, karayı ak eden o değil mi!?(IV, 1968:88).

***

Heyhat! Bazen kendi etrafındaki dönüşünü katı bir sessizlik, taş kalplilik, mantıksızlık, sürekli bir acımasızlıkla sürdürden dünya kimseyi takmıyor (IV, 1968:123).

***

Çağımızda insan insanın celladıdır. Kimin elinde yetki varsa “ne söylerse söylesin doğrudur. Mazlum olanlar ise ne söylerse söylesin yanlıstır (IV, 1968:131).

***

Hayat böyledir! Hep baharı hazan, hazanı bahar izler (IV, 1968:244).

***

Yaşam böyledir! Yükselmek zor ve zahmetli, ancak güzel ve tasasızdır: Oradan inmek ise kolay, ani ve kederli olur (IV, 1968:318).

***

II. Vatanseverlik ve bağımsızlık konusunda

Bağımsızlık verilmez, alınır (II, 1967:193).

***

Bağımsızlığı korumak onu elde etmek kadar kutsaldır (II, 1967:202).

***

Barışa hizmet, vatana hizmettir. Vatana hizmet barışa hizmettir (III, 1968:312).

***

Bakü'den gelen sesler şu anda çağın en etkili musiki-sidir, ben onu duymayı ve onu desteklemeği her dostum için gerekli ve elzem buluyorum (IV, 1968:44).

***

Hak yolunda canını feda etmek, mümine yardım için çalışmak ilahî samimiyettir (IV, 1968:79).

Həcər Hüseynova

***

Bugün Kerbela Meydanı Azerbaycan için vatanseverlik meydanıdır. Kimin kalbinde küçük de olsa din, namus ve vatan duygusu varsa, Azerbaycan için çalışmalıdır (IV, 1968:114).

***

Hiçbir zaman ve hiçbir yerde sunulmaz, o ancak alınır..! Düşmanımız da, dostumuz da yüz kere yenilsek bile bunun geçici olduğunu çok iyi biliyor. Bir defasında galip gelirsek bağımsızlığımız ebedi olacaktır (IV, 1968:165)

***

Zincirleri kırmak için aklı da, halkın gücünü de kullanmak gerekiyor (IV, 1968:290)

***

III. Baba, Anne Sevgisi, Kadın ve Güzellik Konusunda

İyi bir annelik zor, ancak çok şerefli ve kutsaldır. Annenin kalbi insanın ilk şeyleri öğrendiği okuldur. Sevginin, samimiyetin ve sadakatın değişmez kitabıdır (I, 1967:435)

***

Bırakın annelerimizin siması gözümüzün önünde, sesi kulaklarımızdır, elleri kalbimizin üzerinde olsun. Şifali

ellerini sürekli olarak yaralarımıza sürerek onları iyileştirsinler. Yaşayıp topraklarımıza saldırın işgalcileri perişan edelim! Annelerimiz sevinsin, gelecektен emin yaşasınlar, ana vatanımız da memnun kalsın! (I, 1967:472).

***

En korkunç felaketle karşılaşıldığında da anne kalbi büyültür! (IV, 1968:123).

***

Babalar nesillerini devam ettirecek, yaşılandıklarında sırtlarını dayayacak, adlarını yaşatacak, bırakıp gittiklerinde malına sahiplenecek erkek evlat ister (III, 1968:163).

***

Kadın kalbi kapalı bir bahçedir, anahtarı da kadının kendisindedir. O anahtarı yürekte yanan aşk feneri ile arayıp bulmak gerekiyor (I, 1967:163).

***

Güzellik, insanın mutluluğu, dostlukla dolu olan günleridir (IV, 1968:444).

***

Güzelliği yalnızca dış görünüşte, elbisede aramak doğru değil. Dış görünüş insanı aldatabilir. Son derece gü-

Həcər Hüseynova

---

zel elbiseler içinde çirkinlikler gizledilir. Güzel görünmeyen elbise, görkemsiz dış görünüşün arkasında son derece güzel anlamlar ve düşünceler saklana bilir (IV, 1968:454).

***

IV. Çocukluk, Gençlik ve Mutluluk Konusunda

Mutluluğu bulmuş isen bırakma, pişman olursun! (I, 1967:55).

***

Çocuk sesi gelmeyen bir ev neye gerek! Dünya nimetlerinin toplandığı sofraya bir çocuk eli uzanmıyorsa, hepsini toplayıp çöpe at gitsin! Beşik sallanmayan evi bin bir türlü süsleyip-püsesen de kupkuru duvarlardan ibaret kalır. Ne kadar ısıtırsan ısıt yine de onun yüzü soğuk olur! Çocuk olmayan bir evde Cabbar Karyağıdı gibi sanatçılarından yüz tanesi sanatını icra etsin oradan dert eksik olmaz! Bağın bahçenin süsü kuşlar, evin süsü ise çocuklardır (III, 1968:302).

***

Gençliği her insan bir defa yaşar. Tabiat bu nimeti hiç kimseye daha fazla sunmamış, yalnızca bir defa! Ömrün baharı geçip havası soğuyup, bülbülleri susup, yaprakları solup, ırmakları donmaya başladı mı iş bitti demektir (III, 1968:438).

***

Ey çocukluk çağ! İnsanlar senin samimi dünyandan uzaklaşmayıp yalnızca mükemmellik getirerek onu çoğaltırsa, dünyada ne büyük mutluluklar olurdu! (IV, 1968: 70).

***

Evlatlarımızın eğitimi, vatanımızın geleceği için hakkat ve adalet adına her bir vasıtayı kullanmak gerekiyor (IV, 1968:76).

***

Yaşlı için de, genç için de ellerini önünde kilitleyerek cevap vermekten daha zor bir iş olmasa gerek (IV, 1968:357).

***

Her zaman, her yerde, herkese kalbindekileri söyleyebilmek..! Bundan daha büyük mutluluk olamaz (IV, 1968:424).

***

Kaybolan saygıyı kapı kapı dolaşarak dilenip alamazsınız! (IV, 1968:428).

***

Sürekli bekârlık neslin tükenmişliğidir (III, 1968:443).

V. İş, Görev, Makam Konusunda

***

Hastalık tıbbın en gaddar düşmanıdır (I, 1967:290).

***

Doktorun açığı olmamalıdır (I, 1967:382).

***

Güzel bir esere değer biçilemez (II, 1967:233).

***

Gerçek sanat halktan doğar ve ona hizmet eder (IV, 1968:199).

***

Yazılan yazı kalbin sesidir. Kalp de kutsal duyguların beşiğidir (IV, 1968:38).

***

Emek çekilip çalışılan yer bana göre en büyük ziyaretgâh olmalıdır (IV, 1968:40).

***

Şair de, bilim adamı da, öğretmen de halktan güç almalıdır! (IV, 1968:30).

***

Ey milletim! Öğretmen köyü aydınlatan lambadır. Onun ışığından faydalananmak istemeyenler eğitimden yoksun olurlar. Yavrularımızın manevi babası öğretmenlerdir! (IV, 1968:249).

***

(Mirza Elekber Sabir’le ilgili) Nuru vatanı için hiç de güneş ışığından daha az gerekli olmayan öylesi bir lamba sözüyordu (IV, 1968:258).

***

İlmin onurunu korumalıyız! (Paşayev IV, 1968:406).

***

Karınca konusunda yazarken de sanatkâr olmak béricidir. Gül ve bülbül zaten güzeldir, asıl sanat karınçanın da güzelliğini bulup ortaya çıkarmaktır! (IV, 1968: 268).

Həcər Hüseynova

*In order tear off chains, must be strength of
mind, and strength of hands.*
Mir Jalal

STYLISTICAL PECULIARITIES OF APHORIZMS IN ARTISTIC WORKS (NOVELS) OF MIR JALAL

Now and then a man has such kind of momens, such minutes, when save him from melancholy, indecisions can only one godical word, one human wisdom.

Nothing can change value of these words.

In former times mollahasraddin widely used aphorisms, as on of these ezoprical means of conviction, in susceptiling social-political questions, in elucidation attitude to class strugle by means of generalization vital facts, with the help of aphoristically phrases rendered influenced to human consciousness. For this cause T.Gadjiev wrote: “Wide pictures social life embody in aphoristical formulas. Opening these formulas determine artistic rights of writer activize attitude to vital truth. In these formulas is keeping answer to social questions of epos, with opening of this formulas question sign turn into note of exclamation”¹.

In artistic-literature among unites of speech artistic language with its different peculiarities attract attention.

Speaking about lexical possibility of artistic language there, is circle of use separate words, phraselogical units and their stylistical peculiarities.

---

¹ Gadjiev T. The language of human. The language of Molla Nasreddin. Baku, 1975, p.160.

Həcər Hüseynova

“Words and expressions in frame of the text get additional meaning of shade”¹.

Aphorisms – this is wingedwords, narrated by outstanding personalities, clever people. Works of Mir Jalal also are rich with winged words, aphorisms. Aphorisms always played and play great role in waking up interest in people to artistic literature, in conquering wide popularity of somebody’s novel at the same time in traintig up with the rising generation. M.Jalal rational and freely used each unit of the language, which can be adorn, give emotional shade to his works. Freedom of thoughts always had been the main qualitative and creative personality. M.Jalal, highly estimated this feature, in investigating of the language of works M.Fizuli, in the quality gave, examples the next saying of Belincki: “Freedom of activity easily agreed with service of the presence; for this there is no need to compel yourself to write to the theme, to violate fantasy; for it only you must be citizen, son of his society and his epoch, mastering in yourself interests, pour of one’s people aspiration out of his aspirations; for it we need sympathy, love, health of practical sense of truth, which doesn’t separate persuasion from work, composition from life”² .

Wise sayings of our language, aphorisms, choosing all spheres of life and activity of people main point of appearance thoughts concerning to all humanity. Historical in bringing of these words and word combinations in literature is connected with the name of Gomer .

---

¹ Nikonov V.A. Name and society. Moscov, 1974, p.238.

² M.Jalal. Poetical quality of Fizuli..Bak, 1940, p.45.

Aphorisms are those expressions, with the help which author opens character of images, expresses his attitude to vital situations. Sometimes he chooses aphorism in the quality of epigraph to his work, in some parts of work, but sometimes with the help of aphorism are criticized negative images.

Using aphorisms in his works, M.Jalal prosecuted different stylistic aims. Part of aphorisms as in proverbs, had been used in quality epigraph to works or to part of the work, but other part provided diversity of speech characters and author. Although M.Jalal created aphorisms to different themes, but under possibility used as well as words of popular sages and personali ties who are all over the world.

Aphorisms, used in his works, we can grouping them with the following manner:

I. In the quality of epigraph had been used aphorisms, are created by the author himself or by other authors

The novel "Manifesto of young man" begins with aphorizms Gote "Only that be worthy of life and freedom, who every day goes for them to battle"¹.

This epigraph not accidentally had been chosen by author to given novel. Epigraphs are created in readers the first show about main theme, idea of the novel. In given novel epigraph readers are prepared to that, in what speech will be about people at any price of independence.

To the sixth chapter of the novel "Manifesto of a young man" under the title "nightly sentence" in quality of epigraph was given aphorism of M.Jalal: At nights

---

¹ M.Jalal. Selected novels vol. 2, Baku, Gyandjlik, 1968, p.177.

Həcər Hüseynova

---

there are truth – the truth has no nights! Given parallelism also narrowly shout to one another with the context of chapter. The author by means of aphorism suggests to the reader haven't read the novel, thought about, that "the truth, truth cant be destroyed", "in place of each dark knight, comes bright morning".

To the fifteenth title - Bloody day" the auther in the quality of epigraph gives the next "aphorisin" protection of freedom is sacred as and its conquest". The writer which considers battle for freedom of leand, the freedom of the peoplee is sacred. By means of aphorisms, shout to one another with the contents of the novel, at the same time all titles, brings up peoplee, especiaalliy the youth in the spirit of patriotism.

In artistic novels of M.Jalal in quality of epiqraph had been used the following aphorisms as well: In this city people lived without respert, but died without any faulet. N.Aseev¹.

Brother writers! In our fate something

N.Nekrasov²

With coming of spring the bud changes into rose.

M.Fizuli³

A man was born, for being kind,
Unvicious, just fair, honesty.

V.Gyugo⁴

---

¹ M.Jalal. Selected novels vol. 2, Baku, Gyandjlik, 1968, p.177..

² at the same, vol.4, p.10.

³ at the same, p.45

⁴ M.Jalal. Selected novels vol. 4, Baku, Gyandjlik, 1967, p.52.

Genins is simple and understandable as truth!

N.G. Chernishevski¹

Isn't the aim excellently, to work for that, in order to leave after yourself people more happy, than we were.

Monteske² and others.

Their use again demonstrate, how much nearly M.Jalal was acquainted with world literature, with world culture, simultaneously is evidence that, he was the man with thin soul, true citizen, real people's writer.

Aphorism M.A.Sabir:

When I'll leave – what you sang in blood,

Freedom, fly away, as dress down!

Freedom, great, always burn!

Freedom, beauty, live always!

Is given by M.Jalal in quality of ephigraf to eighteenth chapter under the title “Herald of freedom” novel “Where do the roads conduct narrating with main theme of novel and titles in all.

In this chapter the writer identified the last days, hard condition of M.A.Sabir with dying away burning for the people luminary: *Died away such luminary, light which was not less in case of need, than the light of sun for its native contry. But there was only one difference. If about sunset of the sun, each had been aware of and had possibility to watch it, but few of them had known about that, the personality is dying away which had been torch of mind for his mother land. Even those whom the light of the*

---

¹ M.Jalal. Selected novels vol. 4, Baku, Gyandjlik, p.167.

² at the same, p.231.

Həcər Hüseynova

---

torch woke up from fule ignorance and they didn't know about it.

Who are in need of spiritual food with eyes, every day they were looking on the pages of publication magical halfsilence of Takhirzade¹.

As D.Mamedguluzade, M.A.Sabir, as well as M.Jalal have been true people's writers, true cirizens. This writer living in the soul of people with his novels, this great man which in spite his grandeur, had been open for everybody, will not forget huge army of pupils, whom he has given knowledge, which taught science, but mainly taught humanity, at the same time all the Azerbaijan people in all.

II. Aphorisms had been created by writer utilization in speech of personages with the aim of eluding

Babir bek was very happy, hearing this news. He was calm, that "Gumru bearing (misfortune) growed wiser... Butterness of her mother ... led Aslan to right way. Bread can change tiger in the forest to fox, but the fox to tiger. That what you call world, - it is only bake – house chorekchikhana. Our world similar to chorekshikhana. In this fuss some one prepares, but somebody eats. Everybody want to be nearer to fire².

The Given fragment exactly and in detail characterise Babir bek, receipting pleasure from ritiful situation, in which had been caught unpotected people. This chapter gives clearly presentation about narrow world out-look and of low moral with his habitual humour of Babir bek, for which meaning of life conclude in richness, money and about food.

---

¹ M.Jalal. Selected novels vol.4, Baku, p.258.

² at the same, v.1, p.67.

Gumru: “*Why do the man prepares himself for a rainy days*”¹. With these expressions figuratively are given condition, in which had been caught Gumru, hopelessness of her condition, anxiety for Kadir, and feeling pity about lost.

“*Do you wait mercy from Bebir bek. Where have you seen from bek loyalty, from poison recovery?*”²

In the given aphorism legible simultaneously figurative language reproduced contradictory attitude, real in class society between class.

Saadet khanum: - “The soul of the woman – this it closed garden, the key of which is only in herself”³.

By means of this aphorism the author points out to complexity and thinness the character of a woman. The post is not great or little. Work well or bad.

The given aphorism says about feeling responsibility to work, although it is great or little, you must put it to your soul and like it. This aphorism is used with the purpose of bringing up in youth diligence.

The expression “Ieness – is fierce enemy of medicine is said by the author in the style of narration, that is why it is nearer to standard literary language. The defence of freedom is sacred, and as its conquest”⁴.

The given aphorism, belongs to M.Jalal, is led in quality epigraph in the fifteenth chapter of the novel “Manifesto of a young man”. By means of this aphorism the writer leads to attention of readers the thought about

---

¹ M.Jalal. Selected novels vol. 1, Baku, Gyandjlik, at the same, v. 1, p.73.

² M.Jalal. Selected novels vol. 4, Baku, Gyandjlik, p 163.

³ M.Jalal. Selected novels vol. 1 Baku, ASU, 1967, p.163.

⁴ M.Jalal. Selected novels vol. 4, Baku, Gyandjlik, v. 2, p.202.

Həcər Hüseynova

---

that must be taken care of the very valuable gift – of freedom more complicated and more responsible than its conquest.

Let us pay attention to one more example from had been said by the author. “For what the house is in which one can’t hear child’s voice! Let are gathered viands of the world, on the table if they are not touched by child’s hand, what are they for. It is better to take them away. The house in which there is no child’s cradle, how much you decorate it, still it is plain, it is cold, how much you burn the furnace, it is of no use. Let there to sing hundreds of Garyagdı, hundreds of Gurbanov play on the instrument, there will not be less pain and grief¹! The decoration of the garden are birds, but the decoration of the house is – a child!” ¹.

Each sentence of given small text it is in itself aphorism. The author by means of once more emphasizes that the very great joy of every family is child’s laugh and child’s voice. The given aphorism is also confirmation of proverb “The house without child looks like mill without water”.

In the aphorism, “Life – it is a field of battle. The weaks are killed, but the strongs are survived. It is true I would like to go away from here. However I leave, because getting back to join to duel” ² bringing in speech of Takhirzade (M.A.Sabir – G.G.) in the novel “Where do the roads leadi the author once more let the readers know an important thought – in order to live and to work. It is necessary to fail without fail. Above mentioned aphorism

---

¹ M.Jalal. Selected novels vol. 4, Baku, Gyandjlik, 3, p.302.

² M.Jalal. Selected novels vol. 2 Baku, ASU, 1967, p.302.

is prosaic variant of expression, to live means to burn, a man must burn (in the novel sounds in speech of Sabir).

In another part of the novel the proverb “Don’t cross across the bridge of villains, let take away you the torrent” the author finished with the aphorism “With the help of money it is possible to buy a lot but not conscience and respect”¹.

In the novel “Where do the roads lead” the aphorisms are considerable more, than in other novels of M.Jalal. This definite theme, structure, charters, as well as with that, what with characters in the novel are the crientists, outstanding writers, social workers of that epoch.

- *Creative work is the voice of heart. But the heart – is the cradle of sacred sense*².

- *The poet, the scientist, the teacher must get strength from mother land*³.

- *In our time the man is hangman, of a man.....*⁴

Whatever the ruler didn’t say – it is truth. But the word of oppressed is a lie at all selected from one and the same novel, aphorisms, are filled with social – bringing up maintenance.

- *The freedom is never and nowhere is distributed, it is only conquered! Our enemies and friends know, that let us be a hundred times conqueror, this is temporarily. But if we conquer once it will be for ever -* the given aphorism confirmed are cited up sayings of author about freedom and independence.

---

¹ M.Jalal. Selected novels vol. 4, Baku, Gyandjlik, v. 2, p.30.

² M.Jalal. Selected novels vol. 4, Baku, Gyandjlik, p.38.

³ M.Jalal. Selected novels vol. 4, Baku, Gyandjlik, p.44.

⁴ M.Jalal. Selected novels vol. 4, Baku, Gyandjlik, p.131.

Həcər Hüseynova

- *The life is all alike. The ascent demands great efforts, contacted with great difficulties, but gives pleasure and joy; the ascent is easy, sudden and momentary*¹.

- *The life is the same! Always autumn follows spring but autumn is followed by spring*².

- *The description of the ant also demands masterly skill. The flowers of nightingale widget that are beautiful. The present art must display the beauty in ants too*³.

In these aphorisms in the figurative appearance was found reflection of new and original thoughts of the author.

It is necessary to mark once more those not only artistic novels of M.Jalal, and his scientific works are rich with aphorisms too.

Conclusion of writer about activity and creative, his final thoughts having been aphorisms are used up today too.

Have been narrated in the process of investigation works of Azerbaijan poet – classic Mohammed Fizuli by M.Jalal saying: “First of all, Fizuli – this poet”, hearty as well as thought about S.Vurgun: S.Vurgun was not against paper as well as a great deal: or “S.Vurgun is herald of great thoughts and ideals”, “After Sabir it is difficult to see the second poet, subjugating the heart as S.Vurgun”, are theoretical conclusion about our literary development literary workers, having been informed with artistic – aesthetec criterion¹. Having been spoken out by ourselves

---

¹ M.Jalal. Selected novels vol. 2 Baku, ASU, 1967, p.318.

² at the same, p. 244.

³ at the same, p. 268.

¹ Alishanli Sh. Theoretic-ethethical thoughts of M.Jalal. Baku, 2007, p.10.

concerning to aphorisms is followed that Mir Jalal, having used existing aphorisms corresponding to theme and context of his works and with the level are created by them characters, as well as creating the new aphorisms, provided expressionlity, emotionality and imagality of novels and as well as he could wake up with his aphorisms positive moral quality of readers and to inrich our artistic – literary language with his wise aphorisms.

M.JALAL`S APHORISMS

Aphorisms, which are fruit of feeling soul, deep reflection of M.Jalal, on the meaning systematize in some parts

I. About world and life

Bread can change tiger into fox, but a fox into tiger (I, 67).

***

What do you call world, in all only bake-house. In this bustie somebody is baking, some one, is blading. But all want to be nearer to fire (I, 69).

***

A man prepares himself for black days (I, 73).

***

Are you waiting encouragement from Bebir bek? Where have you seen the truth from bek? Or don't wait from century truth, from snake kindness! (I, 111).

***

Growing up in shade tree has not its shadow (I,496).

Some stars are not seen not because; of they are little, but because they are higher others (II, 239).

***

Answer comes late in two cases or it is not so important, or it is more important (II, 243).

***

Life – is a field of battle. Weak died, strong survive (II, 19).

***

With the help of money it is possible to buy a lot, but not conscience and respect (II, 30).

***

Seed ignorance, as if weeds, all the World wrapped up. But rooting out these weeds, as you yes I very little (IV,41)

All the world had riped, but our muslimans are in full of invisibility. They are not waked up by Japanese war, not years of riot not. Rakhim Khana, horseman, and so can the voice of singer wake them up? (IV, 31).

It was said in old times, that not a man is not famous with money but with skill and talent. But as it is seen. These favourable times had gone irretrievable. With money at present and lame she-goat has right to grande ur herself Gadji Fazlullakh (IV,56).

***

Yes let it be cursed on the earth this yellow metal!
Isn't it for that white is called black, but black is called
white? Or disappears by missing yellow gold! Doesn't it
make the white face black, but black face white (IV, 88).

Life! Sometimes old world moves at severe quiet, with
stone heart, with blind logics and eternal unmercy,
considering with noon (IV, 123).

***

At present time a man is enemy to a man. Who has
power, that is right (IV, 131).

***

Life is the same! The spring is always persecutes by
autumn, but autumn is persecutes by spring (IV, 244).

***

The ascent demands great strength, come into contact
with great difficulties, but delivers plantation and joy: and
descent is the same – easily, sudden, momentary (IV,
318).

II. About patriotism and freedom

Freedom is not made as a present, it is wined (II, 193).

***

The defense of freedom is sacred and as and its conquest (II, 202).

***

Service to the world, service to the native land, but service to the mother land is – to service the world (III, 312).

***

The song of Baku workers – the most mighty and tearing off song of our epoch (IV, 44).

***

To devote your life for truth, this is as though the deepest love to god for a god's man (IV, 79).

***

Each, in lump remains at least a drop of belief, love to native land must take care of Azerbaijan, as had been saved sacred Kerbala (IV, 114).

***

Freedom nowhere and never give out, it is only acquire! And our enemies and friends know, that if we one hundred times had been overcame, this is temporarily. If we win once – this will be eternally (IV, 165).

***

For breaking chains, must be strength of skill and strength of hands (IV, 290).

III. About love to mother and father

About Women and beauty. To be good mother it is difficult, but it is very honorable, and saint work. Mother's heart is the first school of a man, this is our inviolable book of love, sincerity and of loyalty (I, 435).

***

Led images of our mothers always will be before our eyes, there pleasant voice ring up in our ears, recovering hands adjoining to our hearts! We must always be watchful, for giving selection and destruction to our enemies. Led our mothers always will be proud with us and live happily. Mother land - mother be able stand up for it. (I, 472).

***

Even in the same terrible calamities more greater than mother's heart (IV, 123).

Fathers of sons want that, not to put out their native heart. Fathers of sons want that in old ages to lean upon to

somebody. Fathers of sons want, that their surname sons, would like. Their sons to receive their inheritance (III, 13).

***

The son log the woman – this closed garden, keys which is found only in her hands. This key may be found five of love (I, 163).

***

What is beauty? The beauty is in family's happiness and friendship (IV, 444).

***

The beauty is not only possible to lock for in appearance and dress. The appearance can be deceptive. Under the luxurious garment can be hidden ugliness. Under the uncomely garment, for insignificant appearance sometimes are hidden deep sense and high senses (IV, 454).

IV. About childhood, youth and happiness

If you have found your happiness – taste (I, 55) care of, if you lose, you will be sorry for it.

For what we need home, in which is not heard child's voice. Let on the table be all viands of the world, what are they for! It is better take them away! The house in which there is no child's cradle, how much you have decorated it, still it is uncomely. It is cold how much you do not heat your parch. Let hundreds of Garyagdes sing in it, hundreds of Gurbanov will play on instrument; there will

Həcər Hüseynova

---

not be smaller pain and grief! Decoration of gardens are birds, but decoration of home is child! (III, 302).

***

The youth of each person is given only once. The natural never has given one more second chance. If the spring of the life had gone away, became cold, nightingales became silent, the leaves are fading, the rivers are frozen, it means the song has already sung (III, 438).

Childhood! If the people wouldn't wove away from yours sincerity, they would perfect them selves and would be happy our world (IV, 70).

***

Must be used all possibilities for up bringing our children for future of our native land, for truth and justice (IV, 76).

And for bad man, and for you'll there is nothing difficult, than to assister before people (IV, 357).

Always, everywhere, to tell that what is in your soul. Here is present happiness (IV, 424).

***

You wouldn't return the lost respect, if you ask for it from each person (IV, 428).

***

Marriage Hess— this is sterile (fruitless) (III, 443).

V. About work, position, rang

Title illness – is fierce enemy of medicine (I, 290).
The doctor musn't be illiteracy (I, 382).

***

Properly novels do not have price! (II, 233).

***

The present art births from people and serves to people (III, 199).

Creative work it is the voice of heart. But heart is cradle of sacred feeling (IV, 38).

***

World of labour is sacred of more sacred (IV, 40).

***

The poet, and scientist, and teacher must get strength from the native land (IV, 30).

***

The people is mine! The teacher is burning flame of the villages. Those who doesn't want to make use by this light, they can remain blind. The teacher is spiritual father of our children! (IV, 249).

Həcər Hüseynova

***

Died away such kind of luminary, light of which was not less niecess aryl, than light the sun for its mother country (about M.A.Sabir) (IV, 258).

***

The honor of science it is necessary to defend (IV, 406).

Description master of ants also demands masterly skill. Flowers of nightingale and without it beautiful. The present art must display early beauty in ants (IV, 268).

قارشیدان گلن بايرامينيز مبارك
میر جلال

اوسلوبی آفوریزملرین اثرلری ڈه بدیری حلال بن میر خوصوصی تملی

آذربایجان رئیسپوبلیکاسی تحصیل ناظیرلیگینین ۲۰۱۴.۰۱.۲۴-جو ایل تاریخلى
(امر نمره-۶۹) قرارینا اساسن چاپ اولونور.

«علم و تحصیل»
باکى - ۲۰۱۴

علمی رئداكتورلار: پروف. توفيق حسين اوف
پروف. بولودخان خليل اوف
پروف. ائبروس عزيزاوف
رايچيلر:

پروف. اسماعيل محمدلى
دوس. گولچؤهره عاليئوا
دوس. ليلا وزيرعوا

هجر حسين اووا
میر جلالين آفوریزملري

باکى، «علم و تحصیل»، ۱۶۷، ۲۰۱۴، ص.

بو کيتابدا اوخوجolar بئيوىك يازىچى، عاليم و پىدا فوق مير جلالين بىزه ابدى

میراث قویدوغو، چتین آنلاردا گؤرمگىمىزه چاتان، قارانلىق يولموزو ايشيقلاندىر ان مودرىيک كلاملارى ايله تانىش اولا بىلرلر. كىتاب فيلولوگىيا فاكولتهلىرىنин موعليم و طلبەلرى، آسپيرانت و ديسىستر تانتلار، عومومىتلە، بوتون و طنداشلار اوچون نظردە تو تولموشدور.

يونئىسكۇنۇن ۲۰۰۸-۲۰۰۹-جو اىللەدە گۈركەلى شخسىتلىرىن و علامتدار حادىثە لرىن قىيد ائدىلمەسى پروقرامىنا آذربايغانلا باغلى داخىل اولموش يوبىلئىلرىن كېچىرىلمەسى حاقيندا آذربايغان رئسپوبليكاسى پرئىزىدەنتىينىن سرانجامى

يونئىسكۇنۇن گۈركەلى شخسىتلىرىن و علامتدار حادىثە لرىن قىيد ائدىلمەسى پروقرامى چرچىوهسىنده يونئىسكۇنۇن باش كونفرانسىينىن ۳۴-جو سئىسىياسى ۲۰۰۸-۲۰۰۹-جو اىللەدە يازىچى مير جلال پاشاишווين ۱۰۰ اىلىك يوبىلئىنин رسمي قىيد اولۇنماسى ايله باغلى قرار قبول اتتىمىشدىر. ۲۰- عصر مىللى ادبى- بديعى فيكىر تارىخىنин گۈركەلى نومايندەسى، يازىچى مير جلال پاشايشۋۇ آذربايغان ادبىياتىنин اينكىشىفى و اوونون مضمونجا زىنگىنىشىمەسىنده مهم رول اوينامىشدىر. خالق يارادىجىلىغى ايله كلاسىكىك بديعى اىرسىن زىنگىن عنعنه لرىنин وحدتىنى يئنى فورمادا ياشادان و ادبىاتا حىات گتىرىمىش يازىچى كىمى تانىنان مير جلال پاشايشۋۇ عئىنى زاماندا گۈركەلى تدقىقاتچى عالىم اولموشدور.

۲۰۰۸-جو اىللەدە يازىچى مير جلال پاشايشۋين ۱۰۰ اىلىك يوبىلئىنин آذربايغاندا دؤولت سوئىيەسىنده كېچىرىلمەسىنى تامىن ائتمىك مقصدى ايله قرارا

Həcər Hüseynova

آلیرام:

۱. آذربایجان رئسپوبليکاسي مدنит و توريزم، خاريچى ايشلر، تحصيل ناطيرلىگى و آذربایجان ميللى علملى آكادئميايسى ايله بيرليكده آذربایجان يازىچىلار بيرليگىنин تكليفلرى موافقى شكىلde نظره آلينماقلالا يازىچى مير جلال پاشايشونين رئسپوبليكادا، خاريچى اوتكەلدە و يونسکو ميقاسىندا ۱۰۰ ايللىك يوبىلئىسىن تشكىلى ايله باغلى تدبىرلر پلانى حاضيرلاناراق حياتا كىچىرىلسىن.
۲. آذربایجان رئسپوبليکاسي ناظيرلر كابىنتى بو سرانجامدان ايرەلى گلن مسلەلرى حلل انتسىن.

الهام على اف

آذربایجان رئسپوبليکاسيينين پرئىيدئنتى
باكى شهرى، ۳۱ يانوار ۲۰۰۸-جى ايل

زنجيرلىرى قىرماق اوچون عقل گوجوده،
ال گوجوده اىشتىمك لازىمىدىرى!..

م. جلال

يازىچى مير جلال، شاعير مير جلال

مودريكلرين فيكرىنجه، "بشيريتىن ان بئيوك حىكمتلىرىندن، اىنسان شعوروونون ان بئيووك كشفلرىندن بىرى سۈزدۇر. موقدس كىتابلار - سۆز، دؤولتلرى چىنىنده

ساختایان قانونلار – سؤز، حیکمت، فضیلت ده سؤزدور. دونیانین آدى بیلین و بیلینمەين ھر اولکەسیندن، تاریخین ھر دئوروندن سوزولوب گلن ايشيق دا سؤزدور".

اینسان سؤز واسیطه سیله کچمیشله، گله جکله علاقه ساختایر، اوز دوشونجه و دیغولارینى تاریخین، زامانین يادداشينا يازیر. بدیعى سؤز سونو گۇرۇنمەين بىر اوكتاندیر كى، دیل واسیطه لرى بو اوكتانىن ایچرىسىنده اوزور، سؤز صرافلارى بدیعى اثرين مۇوضوسو، اوبرازلارين جانلىيغى اوچون همین ايفاده واسیطه لرىندن اویغون اولانىنى سەچىر، اوبرازلارينى رنگلەير، ئاظاھور ايمکانلارينىن اوبرازلىيق سیستېمەنى ياردىرلار.

آذربايجان نثرىنин گۇركىلى سىمالارىندان مير جلال اصل ايستعداد صاحبىي اولموشدور. اصل ايستعدادلاردا، داهىلدە ايسە ھر شئى ساده، صاف و صمىمیدir. "داهىلر بشرىتىن سرلۇوحەسىدیر" ، - دئىئىلر. "مير جلال ٢٠ - عصر آذربايجان نثرىنин، ٢٠ - عصر آذربايجان ادبىياتىنин سرلۇوحەسىدیر" ، - دئىشك يانىلمارىق. چونكى مير جلال هئچ زامان اوزونو اىنسانلارдан يوكسکدە توتمامىش، همىشە اىنسانلارلا بىر يىرده، بىر سيرادا اولموشدور.

يازىچىلار اوز اثرلىرىندە ياشايىرلار، اثرلىرىندە ياشايانلار ايسە اولمورلر. يازىچىلارين عۆمرو ايللرلە دئىيل، ياراتدىيغى اثرلىل، عمللىرلە اوچجولور. يازىچى اوز اثرلىرىن، اثرلىرى ايسە خالقا منسويدور. مير جلال ياراتدىيغى سؤز خزىنەسى ايله اوز آدینى آذربايجان ادبىياتى تارىخىنە ابدىليك يازمىشدىر. اونون بدیعى اثرلىرىندە خالقىمىزىن تارىخي، عادت- عننهسى، اينام و اعتقادلارى موكمىل شكىلده عكس اولونور. يازىچى خالقىن قلبىن، روحونا نوفوذ ائتمىش، دردine شريك

Həcər Hüseynova

اولموش، اثرلریندə تصویر ائتمیشدیر. میر جلالین بدیعی اثرلرینین دیلی حیاتی، جانلى، طبیعی، ساده و صمیمیدیر. اثرلرینین اوغورقازانماسینین اساس سببی ده محض بودور.

میر جلال "دیریلن آدام" لارین "مانیفېست" ينى "آچىق كىتاب" كىمى قارشىمизا قويىدو، "يولوموز هاينانادير" ، - دئىه چارهسىز قالان "ياشىدلار" ئى "تەھ شەھر" لە توپلاماقلا كىفايتلىنمەدى، اونلارى قارانلىقدان آيدىنلىغا، آزادلىق اوغرۇندا موبارىزە يە سىلسەدى، "زنجىرلۇ قىرماق اوچون عقل گوجودە، ال گوجودە لا زىمىدىر" ، - دئىرك آذربايجانىن آزادلىق مئىدانىنا كىربلا مئىدانىنا برابر توتدو، آزادلىغىن وئرىلمەدىگىنى، آلىندىغىنى و اونو قوروماغىن موقدسىلىكىنى اينسانلارا آنلاتدى.

میر جلال مضمونو بسيط اولان، اينسانى و اينسان حىس لرىنин اوبرا زىنى اىفادە ئىدە بىلەمین اثرى اثر آدلاندىرىمىرىدى. اونون فىكىرنىجە، بدیعی اثر كىچمىش ياشانمىش حىاتى يئىدن جانلاندىرىپ اوخوجونون تصورو ووندە ياشادىر، صنعتكارىن ياراتماق قابىلىتىنин، مهارتىنин، قلم گوجونون اهمىتىنى گۆستەریر.

٢٠- عصر آذربايجان نىزىنин گۇرکملى نومايندەلىرىنندن اولان میر جلالين بدیعی اثرلرینين دىلی اولدو قجا طبیعى، جانلى و رىتىمىكدىر. "سادەلىك، صمیمیلىك و ايناندىرىيچىلىق میر جلالين دىليئە مخصوص اساس كىفيتلىرىدىر. او ندىن يازىرسا، يازسىن، همىشە ساده اولماغا چالىشىش، معنا و فورمانىن وحدتىنە داها چوخ فيكىر وئرمىشدىر" (ى.سیداواو).

عاليم میر جلالين علمى آراشدىرمالارى دا بدیعی اثرلرى قدر سئوilen، اوخونان و آذربايجان ادبىاتشوناسلىغىنinin اينكىشافى ساحە سىنده عوض ائدىلمىزدىر.

٢٠- عصرىن ايکى يارىسىندا يىنى ايجىتىماعى- سىاسى آب-ھاوا ادبىي-

یاتشونناسلیقدا پوئییکا ساحه سیند کی اننلرین اینکیشا芬نا شرایط یاراتمیشدی. همین ایستیقامتده یارانان ایلک اثر م. جلالین "فوزولی صنعتکارلیغی" اثری اولدو. کتابدا پوئییک کاتئقوریالارین اینکیشا芬ی آردیجیل و موقاییسه‌لی شکیله تحلیل ائدیلیر.

فوضولیندنیا بدیعی تفککورونون این کی شافیندا عوضولونماز خیدمتلری، بدیعی کشفلری مونوغرافیادا علمی تحلیلین منطقی ایله ایثبات ائدیر. موقاییسه‌لی تحلیللر فوزولینین صنعتکارلیق قودرتینى، پوئیکاسینداکى یئنیلیکلری اوژه چیخارماغا ايمکان وئریر.

مونوغرافیادا تدقیقاتچی-عالیم میر جلال بیر چوخ گورکملی شاعیرلرین - خاقانی، نیظامی، نسیمی، ختایی، حبیبی و باشقالارینین یارادیجیلیغینی موقاییسه‌لی شکیله تحلیل ائتمیشدیر. بو ایسه، بئیوک یازیچیلرین شعیر، پوئزیایا ماراخینین، سئوگیسینین نتیجه‌سی ایدی. لاکین اونو دا قىید ائتمک لازیمدیر کی، آذربایجان ادبیاتینین ان قدیم قاینالارینین نظم فورماسینداولماسى بیر چوخ یازیچی لاریمیزین یارادىجىلیغينا تاثیرسیز قالامامیشدیر. بو، داها سونراalar فورمالاشان نثر نومونه لرینین، حتّی موعاصیر نشیرمیزین ده شعیرلە باغلیلیغینی، شعیردن قاینالازلندیغینی ایثبات ائدیر.

کیچیک باياتیلاردان باشلاياراق ھم نظمی، ھم ده نثری اۇزوندە عکس ائتدیرن داستانلارا قدر يو كسلن خطله اینکیشاپ ائدن فولکلور ادبیاتى دا، ایلکین واريانندا نظملە یارادیلان، سونرا کاتىيلر طرفیندن اوزو كؤچورولرکن نثرلىشدىريلن، قافیه‌لی نشە چئورىلن "کيتابى-ددە قورقود" داستانى دا دئدیكىلرىمیزى تصدىقلە يير.

ھمین خوصوصىت آذربايغان یازىچىلارينین بير چوخونون اثرلریندە اۇزونو

Həcər Hüseynova

گؤستریر. لakin بو جهت کيمسه آز، كيمسه داها چوخ گؤزه چارپير.
معلومدور كى، م.ف.آخوندوو، م.س.اوردوبادى، م.ايبراهيمو و دىگرلرى كىمى،
مير جلال دا ياراديجيلىغا شعيرله باشلامىش، ٣٠-جو ايللرده نثره كىچميش و ٢٠-
عصر آذربايجان ادبياتى تارىخىنде رومان و حكايeler اوستادى كىمى
مشهور لاشمىشدىر.

١٩٢٠-جي ايللرین سونلاريندا بير چوخ آذربايجان شاعيرلرى كىچميش عننه نى
اوز پوزىيالاريندا داوام ائتدىرسە دە، بعضىلرى تامامىلە فرقلى يول توتموشدولار.
اونلار "روس ادبىياتىنىن - پوزىياسىنин گونشى" ولاديمير ماياكوسكى عننه
لرينى داوام ائتدىرىدەرك يئنى حياتى، ئاللىقلارى ترننوم ائتمە يە چالىشىرىدىيلار.
مير جلال دا همین يازارلارдан بىرى ايدى. لakin سونرالار مير جلالىن
"اوزونمخصوص رمزىنە چئورىلن نثرى اونون پوزىياسىنى او درجهدە كۈلگەدە
قويموشدور كى، اديبىن ياراديجيلىغىنин بو قولو - پوزىيىا، دئمك اولار كى،
تامامىلە اونودولموشدور" (احاجىئى). پوزىيىا اولان سئوگىسى ايسە يازىچىنин نثر
اثرلارينه تاثير گؤسترمىشدىر. م.جلال ياراديجيلىغىندا - بدېعى (حتتا علمى)
تفكىكوروندە اىتنonasissiya خوصوصى يىش توتور. يازىچىنин نثر اثرلرى عنعنوى نثر
ایتنonasissiya اوزوندە عكس ائتدىرىر. لakin موشاھىدەلر گؤسترىر كى، م.جلال
دئيم طرزىن، فرىدى اولسوپۇنا گئورە باشقالاريندان فرقىلەنir. اونون نثرى داها
رىتىمك، ليرىك، داها ائمۇسىونال و آهنگدار اولاراق نظمە ياخىندىر.

يازىچى ايلك ياراديجيلىغا شعيرله باشلاماسى، پوزىيىا ماراغى ايله باغلى اوز
ترجمە بى حالىندا يازىرىدى: "...گنج اىشچى" ... من اىستە يىردىم اورادا يازىم. بىر
ئىچە شعير قارالايسىب پوچتلا گۈندىرىدىم، جواب چىخىمادى... بىر دفعە

ماياکووسکينين "ضربه چى مارشى" شعيري اليمه كىچدى، او خودوم و ندنسه ترجمومه ائتمك فيكرينە دوشلۇم... بىر هفتە سونرا ھمین ترجمومه شعيرىم چىخدى. بو، منىم مرکزى مطبوعاتدا ايلك يازىم ايدى."

میر جلالین شعیر یارادىجىلىغى حاقىندا قىسا معلوماتلارдан بىرىنە ايسە ج. خنانىن "میر جلال" (ب. ۱۹۵۸،) مونوقرافىياسىندا راست گىرىيىك. مؤلىف مونوقرافىيادا يازمىشىدیر: "۱۹۲۴-۲۸-جى ايللرده میر جلالين ادبى-ايچىتىماعى فعالىتى باشلانىر و او، ايلك شعېرلىرىنى نشر ائتدىرىر (ص. ۵).

س. روستم میر جلالين نشى ايله پوئىياسىنى بؤيوڭ مهارتله علاقە لىدىرەرك: "سەين نەرىن دە ائلە شعیر كىيمىدىر" ، - فيكرينى سۈيلىمىشىدیر.

ادىبىن ۱۹۲۴-جو ايللرده "قىزىل گنجە" ، "گەچ ايشچى" و باشقى مطبوعات اورقانلارinda نشر اولونموش شعېرلىرى حاقىندا پروف. آ. حاجىئۇ "پوئىيادان نشە" (م. جلال نەرىنин پوئىتك اساسلارى. باكى، ۲۰۱۱) كىتابىندا اطرافلى معلومات وئرمىش، ھمین شعېرلىرى اولدوچجا درىندىن، ھەر طرفلى تحليل ائتىمىشىدیر. ماياکووسکى پوئىياسىنین تاثيرىنин حىس اولوندوغو "شىمالدان سىن" شعېرىنندە مؤلىف ساده اىنسانلارين آغىر وضعىتىنى، لىرىك قەرمانىن چىتىلىكلىرىنى اىفادە ائتمك اوچون يازىچىنин چوخ اوغورلو سۆز و اىفادەلر سىچدىگىنى (محبس، مزار، دمیر قفس... و س.). وورغۇلامىشىدیر. قەرمانىن ايجىتىماعى-سياسى اينىكىشا فىنا شىمالدان گلن سىسىن سبب اولدوغۇنۇ و اثرين دە ائلە بو جىته گۈرە "شىمالدان سىن" آدلاندىرىلىدىيغىنى قىيد ائتىمىشىدیر. پروف. آ. حاجىئۇ "شىمالدان سىن" شعېرىنى "پوئىتكلىشىدىرىلمىش نش" آدلاندىرىمىشىدیر. "دنىزىن جىناتى" (۱۹۲۸) شعېرىنندە اىسه قارا دنىزىدە قضايا اوغرایان "موصتافا صوبىحى" گىمىسىنин فاجىعە

Həcər Hüseynova

سیندن بحث اولونموش، يازیچی-شاعیر بو فاجیعه ده دنیزی گوناهلاندیرمیشدیر.
"آنامین وصیتی" شعیرینده لیریک قهرمانین آناسی سون نفسده اوغلونا ته سیل
آلماگی، شهید آتسینین یولونو داوم ائتدیرمگی وصیت اندیر. بو هادیس نین
بیرباشا میر جلالین اوز شخصی حیاتیندان گؤتورولدو یو قیئد اولونور.

میر جلال "موخیر" شعیرینده بیر موخیرین حیاتینی تصویر ائتمیش، موخیرلرین
حیات حادیشه لرینی دوغرو-دوزگون عکس ائتدیرمه‌لی اولدوقلارینی دیقته
چاتدیرمیش، سانکی موعاصیر ژورنالیستیکا مکتبی، گنج موخیرلر اوچون بیر
اورنک یاراتمیشدیر.

ادیین محبت مؤوضولو شعیرلری زمانه میزه قدر گلیب چاتمامیشدیر.
بئله قناعته گلمک او لار کی، پوئزیادا دا اوزونمخصوص یولو، اوسلو بو اولان میر
جلال سونزالار دویغو و دوشونجه لرینی ایفاده ائتمک اوچون نثری داها موناسیب
بیلمیشدیر. آما نشر اثرلرینین مؤلیفی اولماسی، نثرلە يىنى-يىنى زирوه‌لر فتح ائتمه
سى میر جلالی پوئزیادان بيردفعه‌لیك اوزاقلاشدیرا بىلمه میشدیر. چونکى نثر
اثرلرینى - حکایه و رومانلارینى تدقیق ائدر کن گئورکملی يازیچىنین بو اثرلرده ده
پوئزیا، نظم عنصورلرینه يىر وئرمە سىينىن، بعضاً ترنومون تصویرى اوستله مە سىين
شاهیدى اولوروق. بو اثرلر قافيه‌لی نثر پارچالارى ايله زنگىندىر. قافيه‌لی نثر
پارچالارى ايسه نثرين آغىرلىغىنى آرادان قالدىریر، اثرين ائمۇسيونال-ائستىئىك
تاڭىرىنى، پوئىزىمىنى، دىنامىكلىگىنى آرتىریر. مىلن، "آچىق كىتاب"
رومانيتىدا ولادىنى ايتىرن آنانين فاجیعه سىنى يازیچى قافيه‌لی نثرلە آشاغىدا كى
كىمى ایفاده ائتمىشدیر:
آنانين گۈزلىرinden آخان ياشمىدیر؟

گۈيلىرىن قەھرىنەن تۆكولۇن دولومودور؟

تۆكۈن، ياغدىرىن گۈلەلرینىزى، ائى بولۇد قوشۇنلارى!

آنا سىنەسىنەن قوپان حىرت كولگى گورلاسىن،

دولو دؤیىسون، سئل باسىسىن!

هاوا دورولىسون، يئر تمىزلىسىن!

(میر جلال، سچىلىمىش اثرلىرى، اوچ ج، ص. ٣٩١)

وئرىلىمىش پارچادا يازىچى تانرى قدر موقدىس حساب ائتدىگى آنانىن فاجىعه سىنى، اونون كېچىرىدىگى حىسى-حالى طبعت حادىش لرى ايلە علاقىنىدىرىمىش، اينسانلا طبعتىن دىالىكتىك وحدتىنى قافىيەلى نىرلە ترننوم ائتمىشدىر. دقت يئتىرسىز، بىز بورادا "تصویر ائتمىشدىر" دئىيل، "ترننوم ائتمىشدىر" ايفادەسىنى ايشلتىمگى داها مقصده اويغۇن بىلىميشىك. بو، تصادوفى دئىيل. اصلينىدە، تصویر نىرلە، ترننوم ايسە نظمىن اساس كىنفيتلىرىنەن، ايفادە اوسوللازىندادىر. يازىچى گۈردويو، تصویر ائتدىگى حادىش نىن اوندا ياراتدىغى هيچانى ترننوم ائتمىشدىر. يوخارىداكى پارچادا دا اوخوجۇ يازىچىنин كېچىرىدىگى هيچانى حىس ائدە بىلير. عومومىليكىدە، ج. جابىارلىنىن "آنا" شعىرى ايلە عئىنى سوپىيەدە دايانا بىلەن بو پارچانىن نىر پارچاسى اولدوغۇنو بىلە، اىلك باخىشدان موعىن ائتمك چىنди. " يولوموز هايانادىر" رومانىندا م.ع. صابىر (اثرده طاهىر زادە) حاقىندا میر جلال بىلەن بىر معلومات وئرمىشدىر:

Həcər Hüseynova

شاعير قانادلانماق،
تورپاقدان قوووت،
گونشندن قودرت،
چؤلردن ووسعت آلماق،
قهقههلى چاغيرىشلارينى
وطن گۈيلرىنه يازماق،
وطنداشلارينا اوخوتماق ايسته يېرىدى.
(میر جلال، ص.ع. دۆرد ج.، ص. ۱۰)

پارچادا ايشلەنمىش "قوووت، قودرت، ووسعت" همقافييە ايسىملرى، "آلماق، يازماق، اوخوتماق" فعللىرى داخىلىي قافىيەلرى خاطىرلادىر. نىز پارچاسىنا اويناق بىر رىتىم، آهنگدارلىق وئرىر. نىزىن قافىيەلرى، آهنگى پئرسوناژلارين دوشونجەلرىنىن، سوئىنج و كدرىينىن اوبرا زالى اىفادەسىنە خىدмет ائدىر.

"مرکز آدامى" حكايىھىسىنە انترزادىنин ايشلەمك اوچون كىنده گۈندرىلمەسىنى ائشىدىنە دوشدويو وضعىتى اىفادە ائتمك اوچون مير جلال يىتە قافىيەللى نىزى موناسىب بىلەمىشدىر: رايونا گىتمك خېرىنى سۇيلىنى دئىسەن كىشىيە واي خېرىنى وئرىدىر:

سارالدى، كىچىلدى، بوجا زى بىچىلدى.
يالواردى، بوراخمادىلار.
هدلهدى، قورخمادىلار.

سس-کوی سالدى، ائشىتمەديلر.
 (میر جلال، ص.ع. بير ج.، ص. ٢٨)

پارچادا همقافىيە همجىنس خىرلر بىرىنچى تركىب حىصەنى آيدىنلاشدىرمىشدىر. عادى ايتوناسىيا ايله باشلاتان جومله خوصوصى رىتملە، اويناق آهنگلە - سارالدى، كىچىلدى، بوغازى بىچىلدى - همقافىيە سۆزلىرى ايله باشا چاتىر. حادثە - نىن جىدىلىكى، "واى خېرى" نىن كدرلى دېيل، اويناق آهنگلە وئىلمەسى ايله تصاد تشکىل ائدير، پېرسوناژىن دوشدويو وضعىتىن گولونجلوپۇ داها قابارىق شكىلدە ايفادسىنە شرایيط يارادىر.

"دېرىلن آدام" رومانىندان بىر نومونە يە نظر سالاق:
 قاتىرچىلار قاتىرلاردان تۈكۈلۈلر،
 قاتىرلارى مئشە يە ئوتوردولر
 (میر جلال، ص.ع. بير ج.، ص. ٢٨)

بو ايكى مىصراعدا - جوملەدە يازىچى فيكرين اوبراژلى ايفادەسى اوچون بىر نىچە اوسلوبى واسىطەدن اىستيقادە ائتمىشدىر: جوملەلرde "ق" سامى تىينىن آللېشىسىسى، "قاتىر" سۆزۈنون تكرار ايشلدىلمەسى، "تۈكۈلۈلر، ئوتوردولر" هم قافىيە فعللىرى پارچانىن رىتىمىنى، حادىثە نىن دينامىكلىكىنى تامىن ائتمىشدىر. باشقا بىر نومونە:

بو يېرده اوروچ علیئو آغزى باغلىدىر.

آغزى باغلیدیر، اور گى داغلیدير
(میر جلال، ص.ع. اوچ ج.، ص. ٤٣)

وئريلميش پارچادا "آغزى باغلى، اور گى داغلى" ايفاده‌لرى همقافيه، "آغزى باغلى" بىر لشمەسى ايسه سيناتاكىك- كونستروكتيو تكرار اولاراق آنادىپلو سيس ياراتماغا خىدەت ائتمىش، فيكرين تاثىرلى ايفاده‌سینى تامىن ائتمىش، او خوجونون دېقىقىنى اساس حر كتە يۇنلتىمك فونكسيياسىنى يئرىنە يئتىر مىشدىر. مير جلالنى بدېعى اثرلىرى بو و دىيگر اوسلوبى واسىطەلر لە زنگىنيدىر. اونلارىن ھەر بىرى حاقىندا آرىجىا دانىشماق لازىمىدىر. بو كىتابدا ايسه بۇيۈك يازىچىنин اثرلىنەدە كى حىكمتلى سۆزلەرن - آفورىزملەرن بىحث ائدەجىك.

میر جلال اۆز اثرلىرى ايلە بو گون دە گنج نسلىن وطنپورلىك روحوندا تربىيە اولونناسى كىمى موقدس ايسه خىدەت گۇستىررسە، دئمەلى، او اۋلمە مىشدىر. مير جلال ياردانلاردا ئىدى. ياراتماق ايسه اۇلۇمو اۇلدۇرمك دئمکدىر: زامان كىچىر، سۆز قالار.

ياراتدىغى اثرلەر بۇيۈك مسئۇلىتە ياناشان مير جلال گنج نسلىن وطنپورلىك روحوندا تربىيە اولونناسى ايشىنەدە اهمىيتنى نظرە آلاراق اثرلىرىنى حىكمتلى سۆز- لرلە، مودرىك كلاملارلا زنگىنلەندىر مىشدىر. يازىچىنин ياراتدىغى زنگىن معنوى خزىنەن، معنوى ثروتىن بىر حىصە سى اوونون حىكمتلى سۆزلىرىدىر. همین كلاملار اينسانلارىن يالنىز معنوياتىنى دېليل، ھم دە اوونون ياشادىغى مکانى، زامانى دا ايشىقلاندىرىر. بۇيۈك تربىيۇ اهمىيتنى نظرە آلاراق يازىچىنин حىكمتلى سۆزلىرىنى - آفورىزملەرنى توپلايىب نشر ائتىرىمگى، اوچ دىلەدە او خوجولارا

تقدیم ائتمگى مقصده اویغون بیلیرىك. امینىك كى، بو حىكمتلى سۆزلر-كلاملار
حیاتدا هر بىر اینسانا دوغرو يولو گۇستەرەجك، حقىقتى، عدالىتى تاپماق يولوندا
ياردىمچى اولا جاق.

مۇلۇغىندا

میر جلالین بدیعى اثرلریندە آفورىزملرىن اوسلوبى خوصوصىتلىرى

بعضًا اىنسان حياتىنин ائله آنلارى، ائله دقىقە لرى اولور كى، اونو سىخىتىدان،
ترددوددن بىر ايلەمى كلام، بىر بىشى قورتارا بىلير. بئله كلاملارين دىرينى
ھېچ نه عوض ائدە بىلمىز.

واختى اىلە موللانصر الددينچىلەر ائزۇپ اىفشا ماتىرىاللارىندان بىرى كىمى
آفورىزملەرنىڭ ئىشىش اىستىفادە ائتمىش، ايجىتىمماعى-سياسى مىللەرىن قاورانىلما-
سىندا، صىنفى موبارىزە يە موناسىتىن آيدىنلاشدىرىلماسىندا حىات فاكىتلارىنин
عومومىشدىرىلەسى اىل، آفورىستىك نتىجە لرلە اىنسان شعورۇنَا تاثىر
گۈستەرمىشلەر. ت. حاجىئۇ بۇ خوصوصىدا يازىر: «ايجىتىمماعى حياتىن گۈشىش منظرە
لرى آفورىستىك دوستورلاردا تجسسوم ائدىر. بۇ دوستورلارين آچىلماسى يا-
زىچىنин بدیعى حقىقىتىنى موعىنلىشدىرىر، حىات حقىقىتىنە موناسىتىي فعاللاشدىرىر.
دۇرۇرون ايجىتىمماعى سواللارينا جواب بۇ دوستورلاردا اولور، دوستورون آچىلما-
سى اىلە سوال اىشارەسى نىدايا چئورىلەر».

بدىعى دىلين لىكىسىك ايمكانلارى دئىيىكىدە آىرى-آىرى سۆزلىرىن، فراز ئولۇژى
بىرلشمەلرین ايشلەنمه دايىسى، موختلىف اوسولبى خوصوصىتلىرى نظردە تو تو-

Həcər Hüseynova

لور. «سوز و ایفاده‌لر متن داخیلینده موختلیف علاوه معنا چالارلیقلاری قازانیر».^۲ آفوریزملر یازیچیلار، گئورکملى شخصییت‌لر، عاغیللی اینسانلار طرفیندن دئیلمیش حیکمتلى کلاملاردیر. میر جاللین بدیعى اثرلری ده بئله حیکمتلى کلاملارلا - آفوریزملرله زنگیندیر. همین آفوریزملرین، بدیعى اثرلرین خالق طرفین ن سوپیلمه‌سینده، شؤھرت قازانماسیندا، گئچ نسلین تربییه‌سینده بئیوک رولو اولموش و ایندی ده واردیر.

میر جلال بدیعى اثرلرینه رنگ قاتا بیله‌جىك، اوңا گۆزللىك، ائمۇسۇناللىق و ئەر بىلچىك هر بىر واحدىن ثىرە لى، سربىست شىكىلدە اىستىفادە ائتمىشدىر. سربىستىليك ايسە بدیعى يارادىجى شخص اوچون اساس كىھفيتلەرن بىرىدىر. بو جەتى يوكسک قىيمىتلەرن میر جلال م. فوضۇلىنىن اثرلرین دىلىنى تدقىق ائدرىك بئلىنىكىنىن بئله بىر فىكىرىنى سىيات گتىرمىشدىر: «يارادىجىلىقدا سربىستىك موعاصىرلىيە خىدمتله اوپوشمالىدیر. بونون اوچون اۆزۈنۈ گونون مۇضۇسونو يارماغا مجبور ائتمىك، فانتازيانى زورلاماق لازىم دئىل، بونون اوچون آنجاق اۆز جمعىتىنىن وطنداشى، اۆز دۇورۇنون اوغلو اولماق لازىمىدیر. اۆز خالقىنىن ماراقلارىنى مىيمىسمىك، اۆز مىيللىرىنى اونون مىيللىرى ايله بىرلشدىرىمك لازىمىدیر. بونون اوچون جمعىت، خالقا رغبت، سۇگى حىسى، عملى دوشونجه‌دن، اثرين مۇضۇسونو رئاللىقدان آىيرمايان ساغلام، پراكتىكى حقيقة دويغوسو لازىمىدیر».^۳

Дىلىمизин حىکمتلى ایفاده‌لری - آفوریزملری اینسانلارین حیات و فعالىتىنىن بوتون ساحه لرينى عكس ائتدىرىر، عمومىن بوتون اینسانلارا عايىد اولان عىبرتامىز فيكىرلرى ایفاده ائدىر.

تارىخن بئله ڪلاملارين، اىفاده‌لرین ادبىياتا گتيرىلمەسى ھومئرين آدى ايله باغلاتمىشدىر.

آفورىزملر ائله اىفاده‌لردىر كى، يازىچى بو اىفادلر واسىطە سىلە بعضاً حیات حادىته لرىنه موععين موناسىيت بىلدىرەمك مقصىد بىلە اونلارى اوبرازلارين دىلىنەد ايشلەدىر. بعضاً اثر، اثرين بىر حصە سىنە آفورىزملرى اپيقراف سئچىر، بعضاً دە منفى تىپلىرى دىگر صورتلرىن دىلىلە تنقىد ائدرىن آفورىزملردن اىستىفادە ئەدىر.

میر جلال ياراتدىغى آفورىزملرى بدېىعى اثرلىرىنەد موختليف اوسلوبى مقصىدلەلە ايشلەتمىشدىر. آفورىزملرىن بىر قىسمى، آتالار سۆزلىرىنەد اولدوغو كىمى، اثره و يا اثرين حىسىسلرىنە اپيقراف قىسمىنەد ايشلەنمىش، بىر قىسمى ايسە اوبرازلارين دىلىنەن و مؤلiful تەھكىيە سىنەن رنگارنگلىگىنى تامىن ائتمىشدىر.

میر جلال تامامىلە موختليف موضوعلاردا آفورىزملر ياراتسا دا، يئرى دوشۇدوكجه دونيادا تانىنميش شخصىتلرىن، عاقىللرىن ڪلاملاريندان دا اىستىفادە ئەتمىشدىر. اونون اثرلىرىنەد ايشلەنمىش آفورىزملرى آشاغىدا كى كىمى قروپلاشدىرا بىلىرىك:

بىر اىستر يازىچىنин اۇزونون ياراتدىغى، اىسترسە دە باشقالارينا مخصوص آفورىزملر اپيقراف قىسمىنەد ايشلەنمىشدىر:

«بىر گنجىن مانىقىستى» رومانى هؤتىئىن «حیات و آزادلىق، آنجاق اونلار اوچون ھر گون دؤيوشە گىلەن آداملارا لا يىقىدىر»^۴ آفورىزمى ايلە باشلايىر.

اثره بئله بىر آفورىزمىن اپيقراف سئچىلمەسى تصادوفى دىئىلىدەر. اپيقرافلار اثرين اساس موضوعسو، ايدئياسى حاقىندا اوخوجودا ايلكىن تصورات يارادىر. بو اپيقراف اثرده خالقىن آزادلىق اوغرۇندا موباريزە سىنەن صحبت آچىلاجاعىندان

خبر وئير. او خوجونون اثره دېقتىنى، ماراغىنى آرتىرىر.
«بىر گنجىن مانيفىسى» اثرينىن «گىچە نىن حكمو» آدلى آلتىنجى فصلينه ايسە مىر
جلالا مخصوص آفورىزىم اپىقراف و ئىلىمىشىدیر:

- حقىقىن گىچەسى يو خىدور،
گىچەنىن دە حقىقىتى وار!

بو پارالىزىم دە فصلين مضمۇنو ايلە سىلسلىشىر. مؤلیف آفورىزىم واسىطەسىلە حتى
اثرى و يا همين فصلى هله او خومامىش بىر او خوجويا «حقىقت، دوغرويا زاوال
يو خىدور»، «هر قارانلىق گىچە نىن بىر ايشىقلى صاباحى وار» فيكىرىنى تلقىن ائدىر.
عىينى اثرين اون بېشىنجى «قانلى گون» آدلى فصلينه مؤلیف: «آزادلىغى قوروماق -
اونو فتح ائتمىك قدر موقدىسىر» - آفورىزىمىنى اپىقراف و ئىلىمىشىدیر.
عومومىلىكىدە اثرين، ائلجه دە فسلين مزمۇنو ايلە سىلسلىش آفورىزىم واسىطەسىلە
تورپاغىن آزادلىغى، خالقىن آزادلىغى اوغرۇندا موبارىزەنى موقدس موبارىزە
حساب ائدن يازىچى خالقا، خوصوصىلە گىجلە و طپپورلىك دويغۇلارى
آشىلايىر.

مىر جلالىن بىدىعى اثرلىرىندە:

بو شەھىدە آداملار حؤرمىتىز ياشار، تاقصىرسىز اۋلۇدىلر. ن. عاصىئۇ.^٥
ن. ئىتكىراسوو.^٦

ئۇوباهار اولاجاق تىكاندان برق و - گول اىظهار اولور. م. فوضولى.^٧
ايىسان خىرخواه، تمىز، عىدالتلى، ناموسلو اولماق اوچون دوغولور. ب. ش. هوقو^٨
چىرنى شئوسكى.^٩

اینسانلارین سعادتینه چالىشماقدان گۈزىل نه وار. مونتشىكىو.^{۱۰}

و س. آفورىزملر ده ائپىقراف كىمى ايشلىميشىدىر. بو ايسە مير جلالىن دونيا ادبياتينا، دونيا مدنىيته نه قدر ياخىندان بلد اولماسىنى، عئىنى زاماندا اوززونون چوخ اينجە قىلە مالىك اولان بىر اينسان، اصل وطنداش، اصل خالق يازىچىسى اولماسىنى ثوبوت ائدىر.

يازىچى چوخ سئودىگى آذربايجان شاعيرى، ساتيرىكى م.ع. صابيرين حيات و ياردىجىلىغىنidan بحث ائدن « يولومۇز ھايىنادىر» رومانىنин « حررىت جارچىلارى» آدلى اون سككىزىنجى فصلينه ائپىقراف و ئىرىدىي، صابىره مخصوص:

«اۇلمىگىمە سئوينمەسىن اغيار،
ابدى اۇلمەين مaramim وار!».

- آفورىزمى اثرين و فصلين اساس موضوعو ايله تام سىلىشىر. همین فصىلده يازىچى م.ع. صابيرين خسته اولدوغو سون گونلىرىنى، آغير وضعىيتىنى خالق اوچون يانان چىراغىن سئونمەسىنە بنزەدىر:

ائله بىر چىراق سئورىدو كى، اونون نورو اۋز وطنى اوچون هېچ ده گون ايشىغىنidan آز ضرورى دىئىلدى. آنجاق بىر فرق وار ايدى. گونشىن باىدىغىنى هر كس گئروب بىلدىكى حالدا، وطن اوچون ذاكاوت چىراغى اولان بىر وجودون سئندويونو چوخلارى بىلمىرىدى. حتتا بو چىراغىن ايشىغى ايله قفلت يوخوسوندان قالخانلارين اۋزلىرى ده خبرسىز ايدىلر. اونلارين معنوى قىدايا مۇحتاج گۈزلىرى هر

گون مطبوعات صفحه‌لرینده طاهيرزاده نين اعجاز‌كار مি�صراعلارينى آختارىرىدى.¹¹

میر جلال اوژو ده ج. محمدقولوزاده كىمى، صايير كىمى اصل خالق يازىچىسى، اصل وطنداش ايدى. ياراتدىغى اثرلىرى ايله اوركىلدە ياشايان يازىچىنى، او بئيوك اينسانى، بئيوكلويو قدر ده ساده اولان بير اينسانى تحصىل، علم، بىلىك، ان اساسى ايسه اينسانلىق اويرتىدىكى بئيوك طلبه اوردوسو و بوئولوكده آذر- بايجان خالقى اونودا بىلمز.

ايکى. يازىچىنин ياراتدىغى آفورىزملردن اوبرازلارين نيطقىنinde تىپىكلىشدىرمه مقصىدىلە ايستيقادە ائدىلىمىشدىر. مثلا، بىر بى بو خىردن چوخ سۋىيندى. آرخاين اولدۇ كى، قومرونون «باشى احلد داشينا دىيپ، عاغلى باشينا گلىپ... آناسى ئولمىسین آجلىغىن... آسلامى يولا گتىرىر. چۈركە ئىلە شىئىر كى، تولكۇنۇ آسلام ائدير، آسلامى تولكۇ. دونيا دئىيگىن چۈرك چىخانادىر. بو وورهاوردا كىمى بىشىرىر، كىمى آشيرىر. هامى ايستىير تندىر باشىندا او تورسون». ¹²

بو كىچىك پارچا كىمسە سىزلىرين دوشدويو آجىناجاقلى وضعىتىن ذوق آلان بىر بىي دېقىلىگى ايل، اينجه لىكلە خاراكتىرىزە ائدير. حياتىن معناسىنى وار-دۇلتەدە، پولدا، يىمكىدە گورن بىر بىين دار دونيا گئوروشو، اىرنىج معنوياتى حاقىندا دولغون تصوور يارادىر، اوبرازى فردىلشدىرىر.

قومرو: «نه اوچون اىنسان قارا گونلىرى اوز ايلە يوغورور؟..» ¹³

- جوملهسى ايله قومرونون دوشدويو وضعىت، اونون اوميدسىزلىكى، قدىردىن نىڭكارانچىلىغى، پىشمانچىلىق حىس ئى اوبرازلى شكىلde اىفادە اولۇنۇمۇشدور. «زهردىن شفا، آغادان وفا هئچ گورموسن؟». ¹⁴ - آفورىزمى ايله جمعىتىدە اينسانلار

آراسىنداكى ضىدىت، تضادلى موناسىبىت چوخ دقىق، بىدىعى بىر دىللە، داخىلى قافىيەلى (شغا، وفا) مىصراع ايلە ايفادە ائدىلمىشىدیر.

سعادت خانىم: – قادىن قلبى قاپالى بىر باغچادىر، آچارى دا قادىتىن اۋزۇندهدىر.^{١٥}

مؤلiful سعادت خانىمین دىليندن وئرىلمىش آفورىزم واسىطەسىلە قادىن خاراكتېرىنىن موركىبلىگىن، اينجەلىكىنە ايشارە ائتمىشىدیر.

وظيفەنин بؤيويو-كىچىكى يوخدور. پىس و يا ياخشى اىشلەمك واردىر^{١٦} – آفورىزمى ايلە اىشە مسولىتىلە ياناشماق، بؤيو كلو گوندن، كىچىكلىكىنەن آسىلى اولماياراق هر بىر اىشى اوركله، سئوه-سئوه يېرىنە يېتىرمك حىسى عكس اولونموشدور. آفورىزم گنجىلرى امكىستورلىي، زىحەتىن ئالىشىرىماق اوچون سېچىلمىشىدیر.

خستەلىك – طابىتىن غدار دوشمىدىر، – كلامى اىشە مؤلiful تەكىيەسىنە وئرىلىدىكى اوچون ادبى دىل نورمالارينا تامامىلە اوىغۇندور.

آزادىلغى قوروماق – اونو فتح ائتمىك قدر موقدىسىدیر.^{١٧}

میر جلالا مخصوص اولان بو آفورىزم «بىر گنجىن مانيفىستى» رومانىنин اون بشىنجى فسلىنە اپىقراف وئرىلمىشىدیر. هەمىن كلام واسىطەسىلە يازىچى ان موقدس نعمت اولان آزادىلغى قوروماغىن آزادىلغى قازانماقدان داها چتىن، داها مسولىتلى ايش اولدوغۇنو دېقته چاتدىرىمىشىدیر.

مۇلiful تەكىيەسىنەن داها بىر نومونە يە نظر سالاق:

– اوشاق سىسى چىخمايان ائو نە يە لازىمىدىر! دونيانىن نعمتى يېغىلىسىن سوفرى، اونا كى، كۆرپە الى اوزانمادى، هەچ! گۇئور يېغىشىدیر! بشىك اولمايان ائوه مىن بزك وور، قورودور كى، قورو؛ مىن پىچ ياندىر، سوپۇقدور كى، سوپۇق! اوشاق

Həcər Hüseynova

اولمايان ائوده ايسته ييرسن يوز قاريااغدى او خوسون، يوز قوربان چالسين، درد اسكيك دئيل! باغ-باغاتين بزگى قوشدور، ائو-ائشىگىنلىكى او شاق.^{۱۸}

بو كىچىك متنىن هر جوملەسى بىر عىبراتامىز آفورىزمدير. مؤليف آفورىزم واسيطە سىلە هر بىر ئوين، هر بىر عايىلە نىن ان بئيوىك خوشبختىلىكىنин كۆرپە گولوشو، كۆرپە سىسى اولدوغۇنو دېقته چاتدىرىپ. آفورىزم، عىئىنى زاماندا «اوشاقيسىز ائو سوپۇ سوورولموش دىيرمانا بىزه يىر» آتalar سۈزۈنۈن بىر داها ايشاتىدىر.

«يولوموز هايناندир» رومانىندا طاهىرزادە نىن (م.ع. صابىرىن - ح.ح.) نىطقىنده وئريلەن:

- مىيدان گنج و -جىدال مئيدانىدىر. چكىلەنى قوواجاقلار. دوزدۇر، من بورادان گىئىمكى قىصدىنдиيم. آما چكىلەنى اوچون يوخ، كىللە-كىللە يە گلمك اوچون كىڭدىرم.^{۱۹} - آفورىزمى ايلە موللىف او خوجولارين دېقىتىنە چاتدىرىمىشىدىر كى، ياشاماق، فعالىت گؤسترەنلىك اوچون موطلق موباريزە آپارماق لازىمىدىر. بو آفورىزم ياشاماق يانماقدىر، يانسان گر كك، - كلامىنин نىرلە (اثىردى صابىرىن دىلى ايلە) اىفادەسىدىر.

روماني باشقۇ بىر يىرىنندە «كىچمە نامىد كۆرپۈسۈندىن، قوى آپارسىن سىل سنى»، - آتalar سۈزۈنۈن مؤليف آفورىزمە:

«مال، ائو اشىاسى همىشە الدە ائدىلە بىلر. عايىر، احتiram ايسە پول ايلە آلينا بىلمسا!»^{۲۰} - كلامى ايلە تاما ملا مىشىدىر.

میر جلالىن دىيگر اثرلىرنە نىسبەن «يولوموز هايناندир» رومانى آفورىزمىرىلە داها زنگىنلىدیر. بو ايسە اثرين موضوعىندان، ايدىئاسىنidan، پئرسوناژلارين، اساسن، دئورون ضيالى، گئوركىلى يازارلارى، ايجيتىماعى خادىملىرى اولماسىندان اىرهەلى

گلیر:

- یازى اور کدن گلن بير سسدىر. اور ک ايشه موقدس حيس لرين بشيشيگىدىر.^{۲۱}
- شاعير د، عاليم د، موعليم ده ائلدن گوج آلمالىدىر.^{۲۲}
- بيزيم زمانمىزده اينسان اينسانىن جلالدىدىر. كيمىن كى اليinde اىختىيار وار، نه دئسە دوغۇدۇر. كىم كى مظلومدور، نه دئسە يالاندىر،^{۲۳} و س. آفورىزملر ئىئىنى ائردىن گئتورولموش، ايجتىماعى-تربيىو مضمونلو كلاملارىدىر.
- آزادلىق هئچ واخت، هئچ يئرده وئريلمز، او آنجاق آلينارا!. دوشمنىمىز ده، دوستوموز دا بىلىر كى، يوز دفعه باسىلساق دا، مووققىدىر. بير دفعه قالىب گلسىك، ابدى اولا جاقدىر،^{۲۴} - آفورىزمى يىنه ده يوخاريدا آزادلىق حاقىندا، موسىتقىلىك حاقىندا يازىچىنин سوپىلىدىكلىرىنى بير داها تصدىقلىه يير.

حيات حاقىندا آفورىستىك فيكىرلىرين اىفادە ولوندوغۇ:

- حيات دا بىلەدىر. يوكسلمك چتىن و عظمتلى، آنجاق صفالى، فرحالى اولور: ائتمك ايشه آسان، آنى و قوووتلى اولور.^{۲۵}
- حيات بىلەدىر. همىشە باھارى خزان، خزانى باھار تعقىب ائدىر.^{۲۶}
- قارىنجادان يازاندا دا صنعتكار اولماق ھونىدىر. گول، بولبول اونسوز دا گۈزىدىر. اصىل صنعت قارىنجانىن دا گۈزىلىسىنى كشف ائتمەلەيدىر!^{۲۷}
- كىمي آفورىزملرده يىنى و اورىزىنال مؤلىف دوشونجەسى اوبراژلى شكىلده تظاهور ائتمىشىدىر.

بىر جەتى ده قىيد ائتمك لازىمىدىر كى، مير جلالين يالنىز بدىعى اثرلىرى دېيىل، علمى اثرلىرى ده آفورىزملرلە زنگىنىدىر.

يازىچىنин صنعت و صنعتكار حاقىندا قناعتلىرى، يىكۈن فيكىرلى آفورىزمە

چئوريلر ك بوجون ده ايشنلنكده دير. مير جلالين كلاسيك آذربايجان شاعيري محمد فوضوليين اثرلرينى تدقيق ائدر كن سؤيله دىگى: «فوضولى، هر شىدين اول، قلب شاعيريدير» - كلامى، ص. وورغون حاقيندا: «صمد وورغون بير چو خلارى كيمى كاغيد كورلاماميشدير»، «ص. وورغون بؤيوك فيكيرلرين، ايدئاللارين جارچى سيدير»، «صابيردن سونرا صمد وورغون قدر اور كلرى فتح ائدن ايكىنجى بير شاعير گئرمك چتىندير» كيمى فيكيرلرين هر بيرى ادبى اينكىشافيميز و ادبى خادىملرىمиз حاقيندا درين عومومىلىشدیرمه لردن خبر وئرن، ادبى-ائستىشكىرىتىشىيايا چئوريلن نظرى يئكوندور.

^{٢٨}

آفوريزملر حاقيندا سؤيله دىكلرىميمىزدن بئله نتيجه چىخىر كى، مير جلال اوز اثر-لرينىن مضمونونا، موضوعونا، ياراتدىغى خاراكتىرلىن سوبييەسىنە اوىغۇن مۇوجود آفوريزملردن اىستىفادە ائتمكىلە و اۆزۈ ده يېنى-يېنى آفوريزملر ياراتماقلا هم اثرلرينىن ائكسپرسسیولىكىنى، ائمۇسۇنال و اوبرا زلى اولماسىنى تامىن ائتمىش، هم ده ياراتدىغى آفوريزملرە اوخوجولاريندا موثبت منعوى كىيفيتلىر ياراتماغا نايىل اولموش، ادبى-بىديعى دىلىمизى اۆز حىكمتلى سۈزلەرى ايلە زنگىنلاشدیرميسىدیر.

مير جلالين بىديعى اثرلريندە آفوريزملرىن معنا قروپلارى

مير جلالين حساس قلىينىن، درين دوشونجه سىينىن محصولو اولان كلاملارىنى معنا باخىميندان نىسبى او لاراق بير نىچە بئولمەدە سىستەملەشدىرمه يى مقصىدە اوىغۇن بىليرىك:

بىر. دونيا و حيات حاقيندا

چئورك ائله شىيدىر، تولكىنۇ آسلامان ائدىر، آسلامانى تول كو (٦٧. ١).

***

دونيا دئىيگىن چئوركچى خانادىر. بو وورها ووردا كىمى بىشىرىر، كىمى آشىرىر.
هامى ايست يير تندىر باشىندا اولسون (٦٩، ١)

***

اينسان قارا گونلرى اۋز الىلە يوغورور (٧٣، ١).

***

بىير بىدن مرحمت او مورسان؟ زهردىن شفا، آغادان وفا هېچ گئرمۇسىمى؟ (١، ١١١).

***

كۈلگەدە بىتن آغاچىن كۈلگەسى اولماز (٤٩٦، ١).

***

بعضى اولدوزلار كىچىك اولدوقلارى اوچون يوخ، يوكسکكەدە اولدوقلارى اوچون گئرونۇمۇرلر (٣٣٩، ٢).

***

Həcər Hüseynova

ایکی يشده جواب گنج گهله: بیر اهمیتیز اولاندا، بیر ده لاب واجیب اولاندا (۲۴۳، ۲).

***

مئیدان جنگی-جیدال مئیدانیدیر. چکیلنى قوواجاقلار (۱۹، ۲).

***

مال، ائو اشیاسى همیشه الده ائدیله بىلر. آبىر، احترام اىسە پول ايله آلينا بىلمز (۲)، (۳۰).

***

...جهالت تو خومو شلغى كىمى عالمى توتوب. سينىن، منيم كىمى آلاق وورانلار دا كى، تك-تك (۴۱، ۴).

***

دونيا، عالم آيىلدى، آما بىزىم موسىلمان هله قىلتىددى. بو مىلتى ياپون داواسى آيىلتىمادى، پوند اىلى آيىلتىمادى، رحيم خان آتىلىسى آيىلدا بىلمدى، هلبىت كى، خوانىنده سىسى ده آيىلتىما ياجاق (۵۱، ۴).

***

زمانه بئله دىر! كىچمىشىدە دئىردىلر، نه حال اىلدىر، نه مال اىلدىر. فقط، اولولوق

کامال ایلدیر. ایندی بو سؤزلرین بازاری گندیب. ایندی پول اولان یئرده قوتور
کئچی حاجی فضل الله دیر! (۴، ۵۶).

***

کؤکو کسیلسین یئر اوزوندن ساری قیزیلین! آغ اوزو قارا، قارانی آغ ائلهین او
دئیلمى؟! (۴، ۸۸).

***

ھئیهات! قوجا دونیا بعضاً اوز گردیشینی سرت بیر سوکوت، داش بیر اورك، کور
بیر منطقى، دائمى بیر آمانسیز لىقلا کئچىرن قوجا دونیا کىمسە ايله حسابلاشمير (۴،
(۱۲۳).

***

بىزىم زمانىدە اينسان اينسانىن جلالدى دير. كىمىن كى، اليندە اىختىيار وار، نە دئسە
دوغرودور. كىم كى، مظلومدور، نە دئسە يالاندىر (۴، ۱۳۱).

***

حيات بىلە دير. هميشه باهارى خزان، خزانى باهار تعقيب اندىر (۴، ۲۴۴).

***

حيات بىلە دير! يوكسلمك چىن و زحمتلى، آنجاق صفالى، فرحلى اولور؛
ائىمك ايسە آسان، آنى و غوصە لى اولور (۴، ۳۱۸) ...

ایکی. وطنپرورلیک و آزادلیق حافیندا

آزادلیق وئریلمز، آلينار (۱۹۳، ۲).

***

آزادلیغى قوروماق - اوно فتح ائتمىك قدر موقدسدىر (۲۰۲، ۲).

***

صولحه خىدمت - وطنه خىدمتىدیر. وطنه خىدمت - صولحه خىدمتىدیر (۳۱۲، ۳).

***

باكىدان گلن سىللر ھلهلىك عصرىن ان گوجلو ماهنىسىدىر كى، من بونو
ائشىتمىگى، بونا سىس وئرمە يى هر بىر دوستوما لازىم و واجىب ساييرام (۴۴، ۴).

***

حاق يولوندا جان نثار اولماق، مؤمىنە كىسبى - كرامات، قوربى ايلاھىدىر (۷۹، ۴).

***

بو گون كربلا ميدانى - آذربايچانداكى وطنپرورلیك ميدانىدىر. هر كيمين
اور گىنده بىر جوزى ده اولسا، دين، ناموس، وطن حىسى وارسا، اورانىن قىدىنە
قالمالىدىر... (۱۱۴، ۴).

***

آزادلیق هئچ واحت، هئچ يئرده وئریلمز، او آنجاق آلينار! دوشمنىمىز د،
دوستوموز دا بىلير كى، يوز دفعه باسېلىساق دا، مووققىتىدىر. بىر دفعه قالىب گلسك،
ابدى اولا جاق (۱۶۵، ۴).

***

زنجىرلىرى قىرماق اوچون عقل گوجوده، ال گوجوده ايشلتمك لازىمدىر (۲۹۰، ۴).

اوج. آتا، آنا محبتى، قادىن و گۈزلىك حاقيندا

ياخشى آناليق چتىن، لاكين چوخ شرفلى، چوخ موقدس اىشدىر. آنا قلبى اينسانىن ايلك مكتىبىدىر. محبتىن، صىميمىتىن، صداقتىن پوزولماز كىتابىدىر (۱، ۴۳۵).

***

قوييون آنالاريمىزىن صورتى گۆزوموزون ئۇنوند، سىسى قولاغىمىزدا، الى اور گىيمىزدە اولسون، مرهم اللىنى همىشە بىزىم يارالاريمىزىن اوستونە چىكىپ ساغالتسىنلار. ساغ اولاق، تورپاغىمىزا سوخلان تجاووز كارلارى محو ائدك! آنالاريمىز سۇينسىن، آرخايىن ياشاسىنلار. آنا وطن بىزدن راضى قالسىن! (۴، ۴۷۲).

***

ان مودهيش فلاكتە دوشىنده ده آنا قلبى بؤيو كدور! (۱۲۳، ۴).

***

آتalar اوغول اىستر كى، چىрагى سۈنمەسىن. آتalar اوغول اىستر كى، قوجالدىقدا سۈيىك نجكىلىرى اولسون! آتalar اوغول اىستر كى، آدى باتماسىن. آتalar اوغول اىستر كى، قويوب گىتدىگىنه صاحىب اولسون (۳، ۱۶۳).

***

قادین قلبی قاپالی بیر باغچادیر، آچاری دا قادینین اؤزوندیدیر. بو آچاری قلبده يانان سوگى فانارى ايله آرایب تاپمالى (١، ١٦٣).

***

گۆزللىك، گۆزللىك بودور! اينسانين عايشه سعادتى، دوستلوق گۈنلەيدىر! (٤، ٤٤٤).

***

گۆزللىكى يالىز گۈركىمde، دوندا، ظاهىرde آختارماق اولماز. ظاهىر اينسانى آلدادا بىلر. چوخ تم طراقلى لياس آلتىندا چىركىنلىكلىرى گىزلهنىر. چىركىن گۇرونن دون، گۈركىمىز ظاهىر دالىندا دا بعضىن گۈزل معنا، عالي فىكىرلر اولىور (٤، ٤٥٤).

دؤرد. اوشاقلىق، گنجilik و خوشبختلىك حاقيinda

خوشبختلىك سنه اوز وئيرىب، الدن قويما، پىشمان اولا رسان! (١، ٥٥).

***

اوشاق سىسى چىخمايان ائو نەيە لازىمدىر! دونىانىن نعمتى يىغىلىسىن سوفرييە، اونا كى، كۈرپە إلى اوزانمادى، هېچىج! گۆتور يىغيشىدىر! بېشىك اولمايىان ائوه مىن بىزك وور، قورودور كى، قورو: مىن پىچ ياندىر، سوپىقدور كى، سوپىق! اوشاق اولمايىان ائوده ايستەيرىسن يوز قاريااغدى اوخوسون، يوز قوربان چالسىن، درد اسكىك دئىيل! باغ-باغانىن بىزگى قوشدور، ائو-ائشىگىنىكى اوشاق! (٣، ٣٠٢).

***

گنجilik hər kəs اوچون bırr dəfəne olur. Təbiiət bo nəməti hənq kəsə Artyiq vərəmə
yib, tək bırr ge dəfəne! Ümərovın bəharı aqtıdə, hawaları soyibidə, bولبولری
sosdu, yarpaqlarızı soldu, چایları donmağa başladı, işiñ yittidə (3, 438).

***

اوشاقلıq dəvəro! İnsanlar sənин смими уалмейндин азаклашмаса, сене آңjac қа-
миллийк گtierib آртираса, дөниада нə хошибхтилик оларді! (4, 70).

***

بالاрайmizin trbisiyessi, wtenimizin گلجه bi اوچон, hqiqet, udalt namine hər
wasithe yeh al atmaca گrkdier (76, 4).

***

قوja اوچон d, jaowan اوچон de ael qabagində diañib jaواب vərəmkən چtin bırr
iñş olmasin گr k (357, 4).

***

hemish, hər yıldır, hər kəsə or گinide kiniñ diñe billeşen! باخ, bondonan bəyioğ
xoшибхтилик yoxdur (4, 424).

***

aiten hərəmti qapı - qapı گzrib dilenmek olmas! (4, 428).

***

soybailiq - sunsuzluqدور (3, 443).

بئش. ايش، وضعيف، منصب حاقيندا

خستهلىك طباتين غدار دوشمنيدير (٢٩٠، ١).

***

حکمین میاناسى او لماسین گرک (٣٨٢، ١).

***

يا خشى اثرين قيمتى يوخدور! (٢٣٣، ٢).

***

حقىقى صنعت خالقدان دوغار، خالقا خىمت ئادر (١٩٩، ٣).

***

يازى اوركىن گلن بير سسىدير. اورك ايسه موقدس حىس لىين بئشىگىدير (٤، ٣٨).

***

امك دونياسى، منجه، ان بئيوك زيارتگاه اولسون گرک (٤٠، ٤).

***

شاعير ده، عاليم ده، موعليم ده ائلدن گوج آلمالىدير! (٣٠، ٤).

***

ميلitim! موعليم كندىن يانان چيراغى دير. اونون ايشىغىنдан بېرى مند او لماق ايستمه-ينلر كور قالارلار. بالا ريميزين منعوی آتاسى موعليم دير! (٤، ٢٤٩).

***

(مع. صايير حاقيندا) ائله بير چيراق سۇنوردو كى، اونون نورو اۋز وطنى اوچون

هئچ ده گون ايشيغيندان آز ضروري دئيلدي (٤، ٢٥٨).

***

علمين شرفيني گر ك قورو ياق! (٤، ٤٠٦).

***

قارينجادان يازاندا دا صنعتكار اولماق هونبردир. گول، بولبول اونسوز دا گۈزىلدىر.
اصل صنعت قارينجانين گۈزللىكينى كشف ائتملى دير (٤، ٢٦٨).

ادبيات

١. مير جلال. سئچىلىميش اثرلى. بير جىلد. باكى، آذربايجان دؤولت نشرياتى، ١٩٦٧.
٢. مير جلال. سئچىلىميش اثرلى. ايكى جىلد، باكى، «گنجىлик»، ١٩٦٧.
٣. مير جلال. سئچىلىميش اثرلى. اوچ جىلد، باكى، «گنجىлик»، ١٩٦٨.
٤. مير جلال. سئچىلىميش اثرلى. دؤرد جىلده، «گنجىлик»، ١٩٦٨.

*Чтобы сорвать цепи, нужны
и сила ума, и сила рук*
Мир Джалал

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АФОРИЗМОВ В ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ МИР ДЖАЛАЛА

Порой в жизни человека бывают такие моменты, такие минуты, когда спаси его от тоски, нерешительности могут одно лишь божественное слово, одна человеческая мудрость.

Ничто не может заменить ценности этих слов.

Некогда молланасреддинцы широко пользовались афоризмами, как одним из эзоповских средств обличения, в восприятии социально-политических вопросов, в выяснении отношения к классовой борьбе путем обобщения жизненных фактов, при помощи афористических оборотов оказывали влияние на человеческое сознание. По этому поводу Т.Гаджиев писал: «Широкие картины общественной жизни воплощаются в афористических формулах. Раскрытие этих формул определяет художественную правду писателя, активизирует отношение к жизненной истине. В этих формулах содержится ответ на общественные вопросы эпохи, с раскрытием этой формулы вопросительный знак превращается в восклицательный знак»¹

---

¹ Гаджиев Т. Язык сатиры. «Язык Молла Насреддина». Баку, БГУ, 1975г., с. 160.

В художественно-литературной среде единицы речи художественного языка со своими разнообразными особенностями привлекают внимание. Говоря о лексических возможностях художественного языка, имеется в виду круг использования отдельных слов, фразеологических единиц и их стилистические особенности. «Слова и выражения в рамках текста получают дополнительные смысловые оттенки»¹

Афоризмы – это крылатые слова, сказанные выдающимися личностями, умными людьми. Произведения Мир Джалаля также богаты крылатыми словами, афоризмами. Афоризмы всегда играли и играют большую роль в пробуждении у народа интереса к художественной литературе, в завоевании широкой популярности какого-либо произведения, а также в воспитании подрастающего поколения, Мир Джалалrationально и свободно использовал каждую единицу языка, которая могла бы украсить, придавать эмоциональный оттенок его произведениям. Свобода мысли всегда была главным качеством творческой личности. Мир Джалал, высоко ценивший это качество, при исследовании языка произведений М.Физули, в качестве цитаты привел следующее изречение Белинского: «Свобода творчества, легко согласуется со служением современности; для этого не нужно при-нуждать себя писать на темы, насиливать фантазию; для этого нужно только быть гражданином, сыном своего общества и своей эпохи, усвоить себе его интересы, слить свои стремления с его стремлениями; для этого нужна симпатия, любовь, здоровое практи-

---

¹ Никонов В.А. Имя и общество. Москва, 1974г., с. 238.

ческое чувство истины, которое не отделяет убеждения от дела, сочинения от жизни»¹

Мудрые изречения нашего языка, афоризмы, отображая все области жизни и деятельности людей, по сути, являются поучительными мыслями, принадлежащими всему человечеству. Исторически привнесение этих слов и выражений в литературу связывалось с именем Гомера.

Афоризмы это те выражения, с помощью которых автор раскрывает характер образов, выражает свое отношение к жизненным (явлению) ситуациям. Иногда он выбирает афоризмы в качестве эпиграфа к произведению, к какой-либо части произведения, а иногда с помощью афоризмов критикует отрицательные образы.

Используя афоризмы в своих произведениях, Мир Джалал преследовал различные стилистические цели. Часть афоризмов, как и в пословицах, использовалась в качестве эпиграфа к произведениям или к части произведения, а другая часть обеспечивала пестроту речи образов и автора. Хотя Мир Джалал создавал афоризмы на разные темы, но при возможности использовал также слова известных во всем мире личностей, мудрецов. Афоризмы, приведенные в его произведениях, мы можем сгруппировать следующим образом:

I. В качестве эпиграфа использованы афоризмы, созданные самим писателем или же другими авторами:

---

¹ Мир Джалал. Поэтические качества Физули. Баку, 1940 г., с. 45

Нәсәр Hüseynova

Роман «Манифест молодого человека» начинается афоризмом Гёте «*Лишиш том достоин жизни и свободы, кто каждый день за них идет на бой!*¹

Этот эпиграф не случайно выбран автором к данному произведению. Эпиграфы создают у читателя первое представление об основной теме, идее произведения. В данном произведении эпиграф подготавливает читателя к тому, что в нем речь пойдет о борьбе народа во имя независимости.

К шестой главе романа «Манифест молодого человека» под названием «Ночной приговор» в качестве эпиграфа был дан афоризм Мир Джалаля:

В ночи есть правда – правда же не имеет ночи!

Данный параллелизм тоже тесно перекликается с содержанием главы. Автор посредством афоризма внушает не прочитавшему еще роман читателю мысль о том, что «истина, правда не могут быть уничтожены», «на смену каждой темной ночи приходит светлое утро».

К пятнадцатой главе – «Кровавый день» автор в качестве эпиграфа приводит следующий афоризм «*Защита свободы священна, как и ее завоевание*». Писатель, который считает борьбу во имя свободы земли, свободы народа священной, посредством афоризма, перекликающегося с содержанием произведения, а также всей главы, воспитывает народ, особенно молодежь в духе патриотизма.

---

¹ Мир Джалал. Избранные произведения. Том 2. Баку, Гянджлик, 1968, с. 7.

В художественных произведениях Мир Джалала в качестве эпиграфа были использованы также следующие афоризмы:

В этом городе люди жили без уважения, а умирали без вины. Н. Асеев¹.

Братья писатели! В нашей судьбе что-то лежит роковое... Н.Некрасов².

С наступлением весны бутон превращается в розу. М. Физули³.

Человек рожден, чтобы быть добрым, беспорочным, справедливым, честным. В. Гюго⁴.

Гений прост и понятен как истина! Н.Г.Чернышевский⁵.

Не прекрасна ли цель, работать для того, чтобы оставить после себя людей более счастливыми, чем были мы. Монтескье⁶ и другие.

Их использование еще раз демонстрирует, насколько близко Мир Джалал был знаком с мировой литературой, с мировой культурой, одновременно является доказательством того, что он был человеком с тонкой душой, истинным гражданином, настоящим народным писателем.

Афоризм М.А.Сабира:

Когда я уйду – ты, что пела в крови,

---

¹ Мир Джалал. Избранные произведения. Том 2. Баку, Гянджлик, 1968, с. 177.

² Мир Джалал. Избранные произведения. Том 4. Баку, Гянджлик, 1968, с. 10.

³ Там же. с. 45.

⁴ Там же. с. 52.

⁵ Там же. с. 167.

⁶ Там же. с. 231.

Свобода, разлейся, как платье зари!

Свобода, великая, вечно гори!

Свобода – красавица, вечно живи! дан Мир Джалалом в качестве эпиграфа к восемнадцатой главе под названием «Вестники свободы» романа «Куда ведут дороги» повествующего о жизни и творчестве азербайджанского поэта - сатирика М.А.Сабира, которого очень любил писатель. Афоризм полностью перекликается с основной темой произведения и главы в целом. В этой главе писатель отождествляет последние дни, тяжелое состояние М.А.Сабира с угасанием горящего для народа светооча:

Угасало такое светило, свет которого был не менее необходимым, чем свет солнца для его отчизны. Но было одно отличие. Если о закате солнца каждый знал и имел возможность его наблюдать, то мало кто знал о том, что угасает личность, которая для родины своей стала факелом ума. Даже те, кого свет этого факела разбудил от полного неведения, не знали об этом. Нуждающимися в духовной пище глазами, каждый день они искали на страницах изданий магические полустишия Тахирзаде¹.

Как и Джалил Мамедгулузаде, М.А.Сабир, так и Мир Джалал являлся настоящим народным писателем, истинным гражданином. Этого писателя живущего в душах людей своими произведениями, этого великого человека, который, несмотря на свое величие, был открытым для всех, не забудет громадная

---

¹ Мир Джалал. Избранные произведения. Том 4. Баку, Гянджлик, 1968, с. 258.

армия учеников, которым он давал знания, которых учил науке, а самое главное научил человечности, а также весь азербайджанский народ в целом.

II. Афоризмы, созданные писателем и использованные в речи персонажей с целью типизации. Например,

Бабир бек очень радовался, услышав эту весть. Он был спокоен, что «Гумру перенеся невзгоды, набралась ума.... Горечь от смерти матери ... привела Аслана на верный путь. Хлеб может превратить тигра в лису, а лису – в тигра. То, что ты называешь миром – всего лишь пекарня – черекчихана.. Наш мир подобен чорекчихане. В этой суете кто-то готовит, а кто-то ест. Все хотят быть ближе к огню»¹.

Данный отрывок с точностью и тонкостью характеризует Бабир бека, получающего удовольствие от жалостного положения, в которое попали беззащитные люди. Отрывок дает ясное представление об узком мировоззрении и низкой морали присущими Бабир беку, для которого смысл жизни заключается в богатстве, деньгах и еде.

Гумру: «Почему человек сам готовит себе черные дни? ...»².

Этим выражением образно переданы состояние, в которое попала Гумру, безнадежность ее положения, беспокойство за Кадира, чувство сожаления об утраченном.

---

¹ Мир Джалал. Избранные произведения. Том 1. Баку, Гянджлик, 1968, с. 67.

² Мир Джалал. Избранные произведения. Том 1. Баку, Гянджлик, 1968, с. 73.

Нәсәр Hüseyanova

Ты ждешь пощады от Бебир бека? Где это ты видел от бека верности, от яда исцеления?»¹

В данном афоризме четким одновременно образным языком переданы противоречивые отношения, существующие в классовом обществе между классами.

Саадет ханум: – «*Душа женщины – это закрытый сад, ключи от которого находятся лишь у нее самой*»².

Посредством этого афоризма автор указывает на сложность и тонкость женского характера.

*Должность не бывает большой или маленькой. Работают или хорошо, или плохо*³.

Данный афоризм говорит о чувстве ответственности к работе, несмотря на то большая или маленькая работа, нужно вкладывать в нее душу, любить ее. Афоризм использован с целью воспитания у молодежи трудолюбия.

Выражение «*Болезнь – это лютый враг медицины*», высказано автором в стиле повествования, поэтому близко к нормам литературного языка.

*Защита свободы священна, как и ее завоевание*⁴.

Данный афоризм, принадлежащий Мир Джалалу, приводится в качестве эпиграфа в пятнадцатой главе романа «Манифест молодого человека». Посредством этого афоризма писатель доводит до внимания чи-

---

¹ Мир Джалал. Избранные произведения. Том 1. Баку, Гянджлик, 1968, с. 111.

² Там же. с. 163.

³ Там же. с. 377.

⁴ Мир Джалал. Избранные произведения. Том 2. Баку, АГИ, 1967, с. 202.

тателя мысль о том, что беречь самый ценный дар – свободу - сложнее и ответственнее, чем ее завоевание.

Обратим внимание еще на один пример из высказываний автора:

*На что нужен дом, в котором не слышен детский голос! Пусть на столе будут собраны все яства мира, если к ним не притрагивается детскная рука, ни к чему они! Лучше убери их! Дом, в котором нет детской колыбели, сколько бы ты не украшал его, все равно некрасив, холоден, сколько бы ты не топил печей. Пусть в нем поют сотни Гарйагды, сотни Гурбанов играют на инструменте, не становится в нем меньшие тягости и горя! Украшением садов являются птицы, а украшением дома – ребенок!*¹.

Каждое предложение данного маленького текста само по себе является афоризмом. Автор посредством афоризмов еще раз подчеркивает то, что самой большой радостью каждой семьи являются детский смех и детский голос. Также данный афоризм является подтверждением пословицы «*Uşaqsız ev suyu sovrulmuş dəyirmana bənzəyir*».

В афоризме, «*Жизнь – это поле боя. Слабые погибают, сильные выживают. Правда, я намерен уйти отсюда. Однако я ухожу, чтобы вернувшись вступить в поединок*

²», приведенном в речи Тахирзаде (М.А.Сабира – Г.Г.) в романе «Куда ведут

---

¹ Мир Джалал. Избранные произведения. Том 3. Баку, Гянджлик, 1968, с. 302.

² Мир Джалал. Избранные произведения. Том 4. Баку, Гянджлик, 1968, с. 19.

Нэсэр Hüseyanova

дороги» автор еще раз довел до сведения читателя важную мысль – чтобы жить и действовать, необходимо обязательно бороться. Вышеприведенный афоризм является прозаическим вариантом выражения «Жить значит гореть, человек должен гореть» (в романе звучит в речи Сабира).

В другой части романа пословицу «Не переходи через мост подлецов, пусть унесет поток тебя» автор завершил афоризмом «*С помощью денег можно купить многое, но не совесть и уважение*¹».

В романе «Куда ведут дороги» афоризмов значительно больше, чем в других произведениях Мир Джалала. Это предопределено темой, структурой, характерами, а также и тем, что персонажами в произведении являются ученые, выдающиеся писатели, общественные деятели той эпохи.

– *Творчество – это звуки сердца. А сердце – колыбель священных чувств.*²

– *И поэт, и ученый, и учитель должны силу получать у родины!*³

– *В наше время человек человеку палач. Что бы ни сказал властыムущий – истина. А слова угнетенного – все ложь.*⁴

Выбранные из одного и того же произведения, афоризмы, наполнены общественно-воспитательным содержанием.

---

¹ Там же. с. 30.

² Мир Джалал. Избранные произведения. Том 4. Баку, Гянджлик, 1968, с. 38.

³ Там же. с. 44.

⁴ Мир Джалал. Избранные произведения. Том 4. Баку, Гянджлик, 1968, с. 131.

— Свобода нигде, никогда не раздается, она только завоевывается! И враги, и друзья наши знают, пусть даже мы сто раз будем побеждены, это все временно. А вот если победим один раз — то это навечно¹, — данный афоризм еще раз подтверждает приведенные выше высказывания автора о свободе и независимости.

— Жизнь такова. Подъем требует больших усилий, сопряжен с большими трудностями, но доставляет наслаждение и радость; спуск же — легок, внезапен, мгновенен.²

— Жизнь такая! Всегда весну преследует осень, а осень — весну.³

— Описание муравья тоже требует мастерского умения. Цветы, соловей и без того красивы. Настоящее искусство должно обнаруживать красоту и у муравья.⁴

В этих афоризмах в образном виде нашли отражение новые и оригинальные мысли автора. Необходимо отметить еще и то, что не только художественные произведения Мир Джалала, также и его научные труды богаты афоризмами.

Выводы писателя о творчестве и творце, его заключительные мысли ставшими афоризмами, используются и сегодня. Сказанное в процессе исследования произведений азербайджанского поэта-классика Мухаммеда Физули Мир Джалалом изречение «Прежде всего, Физули — это поэт сердец», а также мысли о С.

---

¹ Там же.с. 165.

² Там же. с. 318.

³ Там же. с. 244.

⁴ Там же. с. 268.

Нәсәр Hüseynova

Вургуне: «Самед Вургун не портил бумаги как многие», или «С. Вургун вестник больших мыслей и идеалов», «После Сабира трудно увидеть второго поэта, покоряющего сердца как Самед Вургун», являются теоретическим заключением о нашем литературном развитии, литературных деятелях, ставшими художественно-эстетическими критериями¹.

Из высказанного нами относительно афоризмов следует, что Мир Джалал, используя существующие афоризмы в соответствии с темой и содержанием своих произведений и уровнем созданных им характеров, а также создавая новые афоризмы, обеспечил экспрессивность, эмоциональность и образность произведений, а также смог своими афоризмами разбудить положительные моральные качества читателей и обогатить наш художественно-литературный язык своими мудрыми изречениями.

---

¹ Алишанлы Ш. Теоретико-эстетические мысли Мир Джалала. АМЕА. Вести. №3. Баку, 2007, с. 10.

АФОРИЗМЫ МИР ДЖАЛАЛА

Афоризмы, которые являются плодом чувствительной души, глубоких размышлений Мир Джалала, по значению систематизировали в нескольких разделах:

I. О мире и жизни

Хлеб может превратить тигра в лису, а лису в тигра. (I, 67).

***

То, что ты называешь миром, всего лишь чорекчи-хана – пекарня. В этой суматохе кто-то печет, кто-то лопает. Но все хотят быть ближе к огню. (I, 69).

***

Человек сам готовит себе черные дни. (I, 73).

***

Ты ждешь пощады от Бебир бека? Где это ты видел верности от бека, исцеления от яда? (I, 111).

***

Нәсәр Hüseynova

Растущее в тени дерево не имеет своей тени. (I, 496).

***

Некоторые звезды не видны не потому, что они маленькие, а потому что они выше других. (II, 239).

***

Ответ приходит поздно в двух случаях: или он не очень важный, или же он очень важный. (II, 243).

***

Жизнь – это поле боя. Слабые погибают, сильные выживают. (II, 19).

***

С помощью денег можно купить многое, но не совесть и уважение. (II, 30).

***

Семена невежества, словно сорняки, весь мир окутали. А искореняющих эти сорняки, как ты да я – очень мало. (IV, 41).

***

Весь мир прозрел, а наши мусульмане находятся в полном неведении. Их не разбудили ни японская вой-

на, ни годы бунта, ни всадники Рахим-хана, так сможет ли разбудить их голос ханенде (певца)?! (IV, 31).

***

В старину говорили, что не деньгами славен человек, а умом и талантом. Но, как видно, эти благословенные времена ушли безвозвратно. С деньгами ныне и хромая коза имеет право величать себя Гаджи Фазуллахом. (IV, 56).

***

Да будет проклят на земле этот желтый металл! Не из-за него ли белое называют черным, а черное – белым? (IV, 88).

Пропадет пропадом желтое золото! Разве не оно сделала белое лицо черным, а черное – белым. (IV, 88).

***

Жизнь! Порой старый мир движется в суровой тишине, с каменным сердцем, слепой логикой и вечной беспощадностью, ни с кем не считаясь... (IV, 123).

***

В наше время человек человеку враг. Кто имеет власть, тот прав. (IV, 131).

***

Жизнь такая! Всегда весну преследует осень, а осень - весну. (IV, 244).

***

Подъем требует больших усилий, сопряжен с большими трудностями, но доставляет наслаждение и радость; спуск же – легок, внезапен, мгновенен. (IV, 318).

II. О патриотизме и свободе

Свободу не даруют, ее завоевывают. (II, 193).

***

Зашита свободы священна, как и ее завоевание. (II, 202).

***

Служение миру – служить Родине. Служение Родине – служить миру. (III, 312).

***

Песня Бакинских рабочих – самая могучая и ободряющая песня нашей эпохи. Мы обязаны вплести свои голоса в эту песню. (IV, 44).

***

Отдавать свою жизнь за истину, это словно глубочайшая любовь к богу для набожного человека. (IV, 79).

***

Каждый, в ком осталась хоть капля веры, чести, любви к Родине, должен беречь Азербайджан, как сберегли священную Кербалу. (IV, 114).

***

Свобода нигде, ни когда не раздается, ее только приобретают! И враги, и друзья наши знают, что будь мы сто раз побеждены, это временно. Если победим один раз – это вечно. (IV, 165).

***

Чтобы сорвать цепи, нужны и сила ума, и сила рук. (IV, 290).

III. О любви к матери и отцу. О женщинах и красоте

Быть хорошей матерью трудно, но очень почетное, святое дело. Материнское сердце первая школа человека, это нерушимая книга любви, искренности, верности. (I, 435).

***

Нәсәр Hüseynova

Пусть образ наших матерей вечно будет перед глазами, приятный голос звенит в ушах, исцеляющие руки приложены к нашим сердцам! Мы должны быть всегда бдительными, чтобы дать отпор и уничтожить врагов. Пусть матери всегда гордятся нами и живут счастливо. Родина – мать умей за нее постоять! (I, 472).

***

Даже в самых страшных бедствиях велико материнское сердце. (IV, 123).

***

Отцы сыновей хотят, чтобы не погас родной очаг. Отцы сыновей хотят, чтобы в старости было на кого опереться. Отцы сыновей хотят, чтобы фамилия не исчезла. Отцы сыновей хотят, чтобы приняли наследство. (III, 13).

***

Душа женщины – это закрытый сад, ключи от которого находятся лишь в ее руках. Этот ключ можно отыскать огнем любви. (I, 163).

***

Что есть красота? Красота в семейном счастье и дружбе! (IV, 444).

***

Красоту нельзя искать только во внешности, одежде. Внешность может быть обманчива. Под роскошным одеянием может прятаться безобразность. Под некрасивым одеянием, за невзрачной внешностью иногда скрываются глубокий смысл, высокие мысли. (IV, 454).

IV. О детстве, молодости и счастье

Если нашел счастье – береги, потеряешь, пожалеешь. (I, 55).

***

На что нужен дом, в котором не слышен детский голос! Пусть на столе будут собраны все яства мира, если к ним не притрагивается детскная рука, ни к чему они! Лучше убери их! Дом, в котором нет детской колыбели, сколько бы ты не украшал его, все равно некрасив, холоден, сколько бы ты не топил печей. Пусть в нем поют сотни Гарйагды, сотни Гурбанов играют на инструменте, не становится в нем меньше тягости и горя! Украшением садов являются птицы, а украшением дома – ребенок! (III, 302).

***

Молодость дается каждому человеку только один раз. Природа никому не давала еще второго шанса. Если весна жизни прошла, стало холодно, соловьи за-

Нэсэр Hüseynova

молкли, листья увяли, реки замерли, значит, песенка уже спета! (III, 438).

***

Детство! Если бы люди не отдалялись от твоей искренности, совершенствовались бы, был бы счастлив наш мир! (IV, 70).

***

Нужно использовать все возможности для воспитания наших детей, для будущего нашей родины, ради правды, справедливости (IV, 76).

***

И для старика, и для молодежи нет ничего трудного, чем отвечать перед народом (IV, 357).

***

Всегда, везде, всем говорить то, что у тебя на душе. Вот настоящее счастье! (IV, 424).

***

Не вернешь утраченное уважение, прося его у каждого! (IV, 428).

***

Безбрачие – это бесплодие (III, 443).

*V. О работе, должности,
звании*

Болезнь лютый враг медицины (I, 290).

***

Врач не должен быть безграмотным (I, 382).

***

Хорошее произведение не имеет цены! (II, 233).

***

Настоящее искусство рождается от народа и служит народу (23, 199).

***

Творчество – это звуки сердца. А сердце – колыбель священных чувств. (IV, 38).

***

Мир труда – святая святых (IV, 40).

Нәсәр Hüseynova

***

И поэт, и ученый, и учитель должны силу получать у родины! (IV, 30).

***

Народ мой! Учитель – горящий факел деревень. Те, кто не хочет воспользоваться этим светом, могут остаться слепыми. Учитель духовный отец наших детей! (IV, 249).

***

Угасало такое светило, свет которого был не менее необходимым, чем свет солнца для его отчизны. (о М.А.Сабире) (IV, 258).

***

Честь науки необходимо защищать! (IV, 406).

***

Описание муравья тоже требует мастерского умения. Цветы, соловей и без того красивы. Настоящее искусство должно обнаруживать красоту и у муравья. (IV, 268).

***MİR CƏLALIN
ŞEİRLƏRİ***

ŞİMALDAN SƏS

*Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulmasının
8-ci ildöniümünə həsr edilmişdir.*

Məhbəsim əbədiyyətin məzarı kibi qaranlıqdır,
Dəmir qəfəsimi dəmir divarla hasarlayan canavar gözlü
qartallar

Daima ayıqdı...

Ağır, dəmir Zəncir Atəşli ah ilə yanar boğazımı silir,
Üzviyyətim əzilirdi!

Səsim acizliyin kimsəsiz üfüqlərində sönür,
Varlığımın sonu kimi nəfsim, ölgüncəsinə qonur!...

***

Eşitmədiyim bir səs ucaldı

Qəfəsi yardı,

Qartalların üzü saraldı.

Qırılan zəncirin tökülən pası

- Ki, tərkibindəki çəmişin çürük təməlləri var idi.

Topuğuma vardi.

Mən Birdən əlimdən tutan bir qutn salamı ilə düzəldim,

Duyurdum,

Ona yönəldim...

Mühitimi saran səs

Sordu adımı.

Sarıdı qanadımı "Qızıl Azərbaycan!" yazdı.

Məhbəsimi dibindən qazdı.

Gəldim dilə Şimalı göstərdi,

Bax, dedi:

Dinlə: bu qovğaaa... son ən qəhəti
Şanlınlı... bilir... hərb oluuur...
İnter... nasyona...alla
İnsanlıq ... caaaan... buuu...duuur!...

***

Şimal İnternasional
Ordusuna qovuşdum.
Əl-ələ tutuşdum....
Salama sarıldığ
Zəfər yarağının dalgalı kölgəsi altında
- Daşdıq: Üfüqləri aşdıq...
Ağır addımlarla qonduq!..
Coşduq, ərzin qartal buynuzlu saraylarına yanaşdıq:
Durduq, taqım komandasıyla;
Son və qəhr edici təpik vurduq...
Qartallar gərildi,
Əskilik yeddi qat yerin dərinliyinə batdı,
burjuaziyanın həyat mexanizmi yatdı.
Verildi: - KUDOK...
Ahilan yeni texnikalı dünyanın
Əsasını marksizm yolu ilə qurduq.
Yaşayışı zəhmətlə yoğurduq.

DƏNİZİN CİNAYƏTİ

Görməyə gəldik səni: biz uzaq ölkələrdən,
Aman ey Qara dəniz! bu qanlı görkəmlə sən.
Ruhları cəzb etməyə sanki yarandıq, əvət!
Dalğanda nə şətarət.. özündə nə lətafət!...
Sahilində bahardan nəşələnən "mə!ək"lər.
Bağıraraq nəşələr, qürubə nəyni sölər.
Sinəni zinətlədən yelkənli ağ qayıqlar,
Nazənincə, yürüşlə söhrəni nurlandın.
Otur pənbə döşündə qızıl taclıvapurlar;
Qəhrəman donanmanın heykəlidir sanki var.
Ara- seyrəlbiyələr sübhə kimi daşaraq.
Sahili qamçılarlarla tökər xəfifcə ancaq.
Tələ açırsın: kiçik, talesiz balıqlara,
Oynaşib-oynaşırlar sonra düşürlər tora.
Sahildə elektrik sütunlarının kölgəsi.
Qat-qat ulu sularda qırmızı qırmac kimi.
Səyyahlar ixtiyarsız, durur baxmağa bayğın...
Səbrə dalır uzaqdan gələnlər yəqin-yəqin...
Fəqət ey gecə kimi keşmiş qara eləniz,
Bir cinayəti olan xatyırladıq səni biz.
Bu süstlü mənzərənlə ağır cinayətin var,
Hər kəs unutsa, lakin unutmaz proletar!..
Bu dənizdə - qəlbimiz təəssüflərlə doldu.
"Müstafa Sübhi" aidi bir elçimiz yox oldu...
O bir naşəli Şərqin qızıl firtına quşu.
Sarsıtməq istəyirdi həp zəncirli quruluşu.
Qəlb evimizdə baqi onun məhəbbət izi.
Səni görmək odur ki, narahat etdi bizi.

Ey önumdə suçundan sallanan qara dərya.
Yaxşı yadında saxla , yaxşı yadında saxla!
Xarakteristikanı özəllərinlə qaraltdın,
26 Onsuz da var dərdinə dərin bir yara qatdın.
O silinməz ləkə ki, kölgəli sinəndədir,
Unudulmaz Sübhiyə ölməz bir nişanədir.
O bir məzar daşıdır, yaşayacaqdır müdam,
Ta yaşayan "Sübhi" lər qoparacaqdır qiyam.
Onun ayıq, pərəli üzündəki rəşadət.
Bu dənizdə bir zaman qoparacaq qiyamət.
Dalğaların sıvrilib, saflanacaq ki, bir gün,
İntizar ürəklərə yayılacaq sonda gün!

Batum. 18 iyun 1928-ci il (2)

ANAMIN VƏSİYYƏTİ

Saralırqan 60 illik, niyaran gözləri,
Həyatdan tox gözləri yuxan,
Qaldıraraq, süzmüdü:
Son nəfəsi ilə, elerqən, böyük səsilə Demişdi:
Tələbə ol, tələbə...
Gir məktəbbə, fəqət... unutma sən,
Qızıl sakkalında mələklər dərgah yaran,
Yaşıl şallı, allı, cəlallış şəhid babanın
Bir çocugusan...
Baban gedən yolu, daha kayım addımla qetməlisən.

Səslər azaldı, çin qırak çaldı...
Girdik sınıfa.

Həcər Hüseynova

«İctimai müsahibə» Dərsimizdi:
«Nə rus, erməni, nədə islam var»,
Ancak var - Burjuy, proletar
Əzən, əzilən, zəhmət, istismar.
-Tədaim oyandı, annam xatırlandı.
Dinin «ədaləti» iqtisadi ehtiyacdır.

Ruhanilər: Gözünə qədər gabarlanan
Zəhmət sürüllerinə möhtacdır.

Maddiyyət gündən günə silkələdi kafamı,
Duyaraq düşünməyə çoxaldı iştaham
Açıldı önumdə inqilabi təsəvvürlərin lentası,
Maddiyyətlə dolu kafamın kasası.
Mənimsədim sınıfı mücadiləni
Oxudum bu müadələni:

«Həyat dayımı mübarizədir».
İçimdə bir yürüş, yaşayışı bilməyə
Oyandı, çalxalandı
«Ayiq ol!» deyə-deyə.
Məsləgimdən eşitdim gürültulu bir xıtab:
Məfgürəvi inqlab,
Məfgürəvi inqlab!

MÜXBİR

Əlində qızıldan bir qələmi var,
Masaya söykənib hey ... yazar-pozar.
Hərdən səssiz olur, deyir, düşünür,
Hərdən çöhrəsində bir sevinc doğar.

Boş vaxtında gedər idarələrə
Gördüyü nöksanları yazar dəftərə
Qızıl neştər ilə getdiyi yerə,
Tənqid odu vurub, yandırar yaxar.

Sosializm elinin bir gözətçisi,
Aləmə göstərir yaxşını, pisi,
İnqilab yavrusu, şura pərisi,
Alnında silinməz, şanlı bir vəkar.

Ey şura elinin gənc kontrolu!
Sən ki xoşbəxt oldun tutdun bu yolu,
Alqışlar, uğurlar sənə, nə mutlu
Tarixə yaraşan adın var ki var!

NƏTİCƏ

Hər bir bədii əsər geniş oxucu kütləsi üçün, xalq üçün yazılır. Buna görə yazıcının dili aydın, sadə, dolğun, xəlqi dil olmalıdır ki, xalq onu qavrasın. Bu məqsədlə yazıçı dil materiallarını, xalqa məxsus kəlamları mənimseyir, lakin onları bir çox hallarda məqsədə uyğun şəkildə dəyişib, obrazlı ifadələr yaradır. Yazıcının yaradıcı təxəyyülündən keçən söz və ifadələr xalqdan alınır, cıllananır, elə xalqın özünə də qaytarılır.

Bədii əsərlərin dil xüsusiyyətlərinin tədqiqi həm yazıcının fərdi üslubunun xarakterik cəhətlərinin, həm də bədii əsərlərdə qorunub saxlanılan dil faktlarının örənilməsi, dilin müxtəlif səviyyələrində gedən inkişaf mərhələlərinin dəqiq müəyyən edilməsi kimi hadisələri müəyyənləşdirməyə imkan verir. Bu baxımdan Mir Cəlalın bədii əsərləri özündə müxtəlif dil və üslub faktlarının qorunduğu əvəzolunmaz bir mənbədir. Elə məhz buna görə də Mir Cəlalın bədii əsərlərinin dil və üslub xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi olduqca vacibdir və bu araştırma həmin sahədə atılan addımlardan biridir.

Görkəmli yazıcının bədii əsərləri müxtəlif illərdə dilçi və ədəbiyyatşunas alimlərin diqqətini cəlb etmiş, hekayələrinin dili, əsərlərinin bəzi sintaktik – üslubi xüsusiyyətləri araşdırılmış, monoqrafiya və dissertasiyalar yazılmışdır. Mir Cəlalın bədii əsərlərinin dil və üslub istiqamətində tədqiqi isə həm görkəmli yazıcının əsərlərinin bədii zənginliyini qavramağa, onun Azərbaycan dilinin zəngin leksikasından, sözlərin üslubi-semantik imkanlarından istifadə bacarığını, eyni zamanda onun ədəbi-bədii dilimizin lügət tərkibinin yaratdığı ifadə və təsvir

vasitələri ilə, yeni sözlərlə zənginləşdirildiyini öyrənməyə imkan verir.

Tədqiqat göstərir ki, Mir Cəlalın istər romanlarının, istər hekayələrinin dilində dil və üslub kamilliyi yüksək səviyyədədir. Bir həssas qəlbli, dərin və obrazlı təfəkkürü, müşahidəçilik qabiliyyəti, özünəməxsus deyim tərzi olan Mir Cəlalın bədii əsərlərinin dil və üslub xüsusiyyətlərini araşdıraraq aşağıdakı nəticələri əldə etdik:

1. Mir Cəlalın istər iri həcmli romanlarının, istərsə də həcmindən asılı olmayaraq, bütün hekayələrinin dilində işlətdiyi hər bir sözdə, ifadədə, cümlədə aşılanan dərin fikirlər olduqca sadə, səmimi bir dildə öz eksini tapmışdır: sadəlik, səmimilik, təbiilik bu əsərlərin ən səciyyəvi xüsusiyyətidir.

2. Onun bədii əsərlərinin dili, əsasən, iki mənbədən qidalanmışdır: xalq danışığı dilindən, folklorдан və klassik ədəbiyyatdan. Sözdən – onun təsir gücündən yerliyində, düzgün istifadə Mir Cəlalın bədii, obrazlı təfəkkürünün meyarı kimi çıxış edir.

3. Mir Cəlalın bədii əsərlərində hər bir sözün konkret üslubi funksiyası var, sözlər təsadüfi seçilməyib, onlar hadisələrin baş verdiyi zaman, dövr haqqında, obrazların görünüşü, xasiyyəti, hadisələrin xarakteri, inkişafı haqqında məlumatın oxucuya dəqiq, obrazlı şəkildə çatdırılması vəzifəsini yerinə yetirir. Dil vahidləri mətn daxilində bədiiləşir, ifadə imkanları qazanır, konkretləşir, situativ məna kəsb edir.

4. O, xalqın adət-ənənəsini, möişətini canlandırmaq üçün təsvir etdiyi dövrə aid tarixizmlərdən istifadə etmiş (qubernator, pristav, yüzbaşı və s.), tarixilik prinsipini qorumuşdur.

5. Milli koloriti, mənsubluq çalarını, hadisələrin cərəyan etdiyi ərazini dəqiq təsvir etmək üçün dialektizm-

Həcər Hüseynova

---

lərdən, xüsusilə Qərb və Şərqi qrupu dialektlərinə məxsus dialekt və şivə sözlərindən istifadə etmişdir. Məsələn, şışək, dumut, şəri, zıvinça, vərdənə və s.

6. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycandakı mədəniyyəsi hadisələrin təsvir olunduğu “Yolumuz hayanadır” romanında ziyalıların dilində, digər əsərlərində isə din xadimlərinin danışığında izafət birləşmələrindən, ərəbfars və rus-Avropa mənşəli alınma sözlərdən tipikləşdirmə, fərdiləşdirmə məqsədilə istifadə edilmişdir.

7. Obrazların dilində bəzi alınma sözləri təhrif edilmiş formada (Ərəsey//Rusiya; uşkol//şkola; balşavet//bolşevik; onverset//universitet və s.) işlətməklə onların alınma söz olduğunu diqqətə çatdırmaq istəmiş, həm də bədii üslubun estetik boyalarını artırmışdır.

8. Mir Cəlal bəzən alınma sözlərin izahını elə yerdəcə özü vermişdir: Leyli ərəbcə – gecə, mələx (farsca) – çəyirtkə və s.

9. Bir çox hallarda Mir Cəlal əsərin ruhuna, ideyasına uyğun olaraq mövcud morfoloji göstəricilərdən istifadə etməklə yeni üslubi vahidlər – üslubi-qrammatik neologizmlər yaratmışdır: ələfiyyat, Avamstan, hasarça, kəndistan, zahirpərəst, hərbiyəli və başqa sözlər buna misal ola bilər. Doğrudan, belə sözlərin bir qismi ədəbi dilin lüğət tərkibinə keçməsə də, yaziçinin bədii əsərlərinin dili üçün üslubi neologizm hesab oluna bilir. Yaziçi güclü satirik, yumoristik effekt yaratmaq üçün (stan, pərəst və s.) formatlardan istifadə etmişdir.

10. Leksik-semantik üsulla söz yaratması yaziçinin əsərlərinin xarakterik üslubi cəhətlərindən biridir: İşiq, Salam, Gilə, Asta və s.

11. Yaziçi əsərin məzmununa, personajın xarakterinə uyğun uydurma adlar yaratmışdır: Rütubət, Durmuş, Qumaş, Anket, Keçiyev və s. bu kimi antroponimlər; İtpə-

rəstlər idarəsi, Qışqırtı meydanı kimi qeyri-real toponimlər buna parlaq nümunədir.

12. Yaziçı bədii əsərlərinin adlandırılması məsələsinə məsuliyyətlə yanaşmış, bu məqsədlə müxtəlif priyomlardan istifadə etmişdir. Bəzən əsər müsbət qəhrəmanların adı ilə (“Hikmətdən xəbər”), bəzən mənfi qəhrəmanların adı ilə (“Anketov Anket”) adlandırmışdır. Bəzən əsərə verilən ad metonimik xarakter daşımışdır (“Füzulinin poetik xüsusiyyətləri”, “Zavodun tərcüməyi-hali”, “Volqanın qucağında” və s.).

13. Yaziçı bəzən antroponim və toponimlərin mənasını özünəməxsus tərzdə izah etmişdir: Qarınca xanım, Leyli, Vartaşen və s.

14. Mir Cəlal məcazların – tropların bütün növlərindən geniş və məqsədyönlü şəkildə istifadə etmişdir. Həm xalq dilindən aldığı məcazlardan, həm də özünün yaratdığı orijinal fərdi-situativ məcazlardan – epitet, mübaliğə, təşbeh, litota və metaforalardan üslubi mətləblərin canlandırılmasında istifadə etmişdir. Bu əsərlərin sintaksisi canlı xalq danişq dilinin sintaksisindən fərqlənmir.

15. Bu əsərlərin poetik fonetikası çox cəlbedicidir. Fonetik səviyyədə obrazlılıq yaratmaq, təsvir etdiyi hadisələrin səs çalarını vermək üçün alliterasiya, assonans, kəkələmə və sözlərin təhrif olunması kimi fonetik hadisələrin gözəl nümunələrini yaratmışdır: “At olanda ot olmur, ot olanda at”, “Dili dinc durmur” və s.

16. Mir Cəlal nəsr əsərlərində digər sənətkarlardan fərqli olaraq nəsrin ağırlığını qaldırmaq məqsədilə qafiyəli nəsr parçaları yaratmış, əsərə bir ritm, oynaqlıq, ahəngdarlıq, rəvanlıq vermişdir.

17. Əsərlərinin böyük bir qismində epiqraflardan istifadə etmiş, epiqraf kimi həm atalar sözlərindən, ba-

Həcər Hüseynova

---

yatılardan, görkəmli şəxslərə məxsus aforizmlərdən, eyni zamanda özünün yaratdığı aforizmlərdən söylədiyi fikirləri əsaslandırmaq, gənclərə öyünd, nəsihət vermək məqsədilə istifadə etmişdir.

18. Mir Cəlalın ilhamının əsas mənbəyi doğma xalqına, öz vətəninə, torpağına, onun təbiətinə, gözəl insanlarına olan məhəbbəti idi. Məhz buna görə də yazıcıının əsərlərinin əsas mövzusu vətənpərvərlik, igidlik, ata-anaya, müəllimə, böyüyə hörmət, xalqın adət-ənənəsinə qayğı göstərmək və s.-dən ibarət idi. Bu cəhətlər isə onun, əsasən, Dədə Qorqud motivlərinə söykənməsi ilə formalşmışdır.

19. Görkəmli yazıçı bədii əsərlərində dövrün eybəcərliklərinin tənqidü üçün gülüşdən istifadə etmiş və bəzən kinayəli, eyhamlı sözlərlə, bəzən portretin təsviri ilə, bəzən də personajın düşüncəsi və nitqi, hərəkətləri arasındaki təzad vasitəsilə gülüş yaratmağa nail olmuşdur.

20. Sintaktik fiqurların üslubi funksiyalarından dəqiqliklə istifadə edərək əsərlərinin poetikliyini, obrazlılığını təmin etmişdir.

Mir Cəlalın söz ehtiyatı olduqca zəngindir. Bu isə yazıcının xalq dilini gözəl bilməsi, klassik ədəbiyyata və ərəb-fars dillərinə dərindən bələd olması ilə əlaqədardır.

Yazıcıının hər bir bədii əsərində xalq dilinin güclü təsiri və təması hiss olunur, xalq ifadələrindən, atalar sözlərindən, bayatılardan, zərbi-məsəllərdən bol-bol istifadə bu qənaəti yaradır. Xalq ruhu, milli kolorit, sadəlik, təbiilik bu əsərlərin əsas keyfiyyətləridəndir.

Beləliklə, böyük yazıçı öz sənətkarlığı və nüfuzu ilə norma yaratmış və eyni zamanda yaratdığı normadan kənara çıxaraq onu arası kəsilməz hərəkətdə saxlamış, genişləndirmiş və dəyişdirmişdir. Mir Cəlalın dil normasına təsirinin özünəməxsusluğu da elə bundan ibarətdir.

MÜNDƏRİCAT

Yazıcı Mir Cəlal, şair Mir Cəlal	6
Mir Cəlalin bədii əsərlərində aforizmlərin üslubi xüsusiyyətləri.....	16
Yazar Mir Celalin eserlerinde kullanılan vecizelerin üslup karakteri	36
Stylistical peculiarities of aphorisms in artistic works (novels) of Mir Jalal	57
میر جلالین بدیعی اثرلرینده آفوریزملرین اسلوبی خصوصیتلری.....	۷۸
Стилистические особенности афоризмов в художественных произведениях Мир Джалаля	111
Mir Cəlalin şeirləri	133
Nəticə	140

Həcər Hüseynova

HƏCƏR HÜSEYNOVA-UMANİ

**MİR CƏLALIN
HİKMƏTLİ KƏLAMLARI**

TEHRAN 2019
XUDAFƏRİN NƏŞR
TİRAJ 300